

TANULMÁNY

SZABADOS JÁNOS

**„...EGYIKET MEGSÉRTVÉN, MÁSTUL SEMMIT SEM
REMÉNLEHETVÉN, EGYEBET AZ VESZEDELEMNÉL MAGÁRA
NEM VÁRHTNA.”**

**II. Rákóczi György 1657–1658. évi politikája,
avagy a fejedelmi cím és Jenő elvesztéséhez vezető út bemutatása
a Habsburg Monarchia és a Magyar Királyság szemszögéből***
I. rész

Bevezetés

A címben szereplő idézet Mednyánszky Jónástól,¹ a Rákóczi család magyar királysági familiárisától származik, aki ezzel a kijelentésével remekül megfogalmazta II. Rákóczi György 1657-ben és 1658-ban folytatott politikájának lényegét és egyúttal annak buktatóit is. Bár az ifjabb György politikáját már számos munkában elemezték, mégis akadnak olyan kérdések és szempontok, amelyek eddig egyáltalán nem vagy kevésbé vizsgált források bevonásával és adatbázisban történő rendszerezésével hozhatnak új eredményeket a témával foglalkozó kutatók számára.

A historiográfiai áttekintés és az adatbázis bemutatása után szükségesnek tartom a szóban forgó időszak intézményi és személyi hátterét feltárni – elsősorban a Habsburg Monarchiára, az Oszmán Birodalomra és az Erdélyi Fejedelemségre fókuszálva –, hiszen a bonyolult szálak kibogozásához elengedhetetlen ismerni a korszak formális döntéshozási színtereit, illetve az ezek mellett létező különböző informális csatornákat és azok forrásbázisát is. Ezt követően pedig vázolom az érintett felek bizonyos témák kapcsán képviselt – olykor változó – politikai célját/céljait és ezek megvalósítására tett erőfeszítéseit. Terjedelmi okokból csupán a II. Rákóczi György

* A tanulmány az MTA–SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat munkája keretében készült. A dolgozat elkészültét az Innovációs és Technológiai Minisztérium és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap ÚNKP-20-4-II kódszámú pályázata támogatta. Köszönettel tartozom Szabó András Péternek is, aki a tanulmányban bemutatott adatbázis pontosításához – elsősorban bizonyos dokumentumok feladási helyét illetően – rendelkezésre bocsátotta Wesselényi Ferenc itineráriumát, illetve fontos, a széleskörű gyűjtésem ellenére sem hozzáférhető missziliseket is kaptam tőle.

¹ Mednyánszky Jónás II. Rákóczi Györgynek. Beczkó, 1658. január 16. (TL 1874–1875. 466. o.) A Mednyánszky Jónásról szóló szakirodalmat és forrásokat lásd alább, a 72. lábjegyzetben.

lengyelországi hadjáratából való visszatérése és Barcsay Ákos fejedelemmé tétele közötti időszakot vizsgálom (1657. augusztus – 1658. október), hiszen ez az időszak meglehetősen eseménydús, egyúttal sorsdöntőnek is bizonyult az Erdélyi Fejedelemség jövőbeli történetét illetően. Az események sűrű mivoltából adódóan azonban ezt az intervallumot is csak vázlatosan, bizonyos kérdésekre fókuszálva – úgymint a Partium területén található Jenő vára és a Rákócziak birtokában lévő Szabolcs és Szatmár vármegyék sorsának kérdése, a fejedelem birodalmi, illetve királysági oldalról történő megsegítésének ügye, illetve a zömében ezen témához kapcsolódó információáramlás jellemzői – áll módomban tárgyalni.

A vizsgálathoz két szempontot mindenképpen szükséges szem előtt tartani. Az egyik az, hogy úgy tűnik, a helyi (Erdély, Magyar Királyság, Hódoltság) és a nagypolitikai (Habsburg Monarchia, Oszmán Birodalom, Velencei Köztársaság) érdekek erősen ütköztek egymással. A másik pedig ezzel összefüggésben az, hogy a nagy távolságok (pl. Drinápoly–Frankfurt) és az események sűrűsége igen megnehezítették a naprakész tájékozódást és tájékoztatást a felek számára. A vizsgálatok során támaszkodtam egy már említett, a kutatásaim idején gyűjtött levelezésből összeállított, jelenleg összesen 2163 tételt számláló, alább ismertetendő adatbázisra, amelyből remekül látszanak a fentebb megfogalmazott tendenciák.

Historiográfia

Mint említettem, II. Rákóczi György már meglehetősen nagy figyelmet kapott a korszakkal foglalkozó kutatók körében. Az eseményekről szóló elbeszélő források az elmúlt évtizedekben hozzáférhetővé váltak magyar nyelven is.² Az első tudományos munkák már a 19. század első felében megjelentek, ide sorolható Rummy Károly Rákóczinak a fentebb említett Mednyánszky Jónáshoz szóló leveleinek egy részét – gyakorlatilag töredékét – és más leveleket tartalmazó forrásközlése,³ illetve Bethlen Imrének a fejedelem uralkodását tárgyaló munkája.⁴ A század második felében a korszak iránt megnőtt – természetesen nem csak II. Rákóczi György politikájával

² Itt Szalárdi János, Bethlen János és Georg Kraus munkáira gondolhatunk elsősorban, de régebbiről is elérhető Petrityvity Horváth Kozma önéletírása is. Vö. *Szalárdi* 1980. 304–642. o.; *Bethlen* 1993. 24–69., 589–602. o.; *Kraus* 2008. 233–496. o.; *Thaly* 1862. 15–83. o.

³ *Rummy* 1817. 274–277., 294–296., 304., 322–323. o. II. Rákóczi György Mednyánszky Jónáshoz írt levelei – több más, korabeli főméltóság leveleivel egyetemben – még feldolgozásra várnak a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában. MNL OL P 497 3. doboz passim.

⁴ *Bethlen* 1829. 45–137., 146–196. o.

kapcsolatos – érdeklődést tükrözik mind a forrásközlések,⁵ mind a monográfiák.⁶ A 20. század első felében némileg alábbhagyott az érdeklődés,⁷ majd a század vége felé ismételten megélné a fejedelem politikájával kapcsolatos kutatás. R. Várkonyi Ágnes Rákóczi nyugati irányú diplomáciáját kutatta,⁸ Péter Katalin pedig a fejedelem Magyar Királysággal kapcsolatos politikáját elemezte.⁹ Németh István Barcsay Ákos hatalomra kerüléséről adott közre fontos korabeli feljegyzést.¹⁰ Gebei Sándor főként a lengyelországi hadjárat lengyel és kozák irányú diplomáciai hátterét vizsgálta meg munkáiban,¹¹ Papp Sándor pedig az Oszmán Birodalommal való kapcsolatot elemezte, a kinevező oklevelek minőségi változására helyezve a hangsúlyt, kiemelve a Barcsay Ákos hatalomra jutásával kapcsolatos változásokat.¹² Kármán Gábor monográfiájában elsősorban az 1657 előtti külpolitikát helyezte vizsgálatai fókuszába,¹³ azonban a lengyelországi hadjárat diplomáciai hátterével, illetve a Portára küldött svéd követek tevékenységével kapcsolatban is végzett fontos kutatásokat.¹⁴ B. Szabó János a lengyelországi hadjáratról, illetve az 1658. esztendő hadi eseményeiről készített tanulmányokat, illetve az ő tollából látott napvilágot a téma legújabb szintetizáló feldolgozása is, amely egészen 1662-ig tárgyalja a történéseket.¹⁵ Sudár Balázs – B. Szabó Jánossal közösen is – szintén az Oszmán Birodalom szempontjából vizsgálta a tárgyalt időszakot,¹⁶ Hadnagy Szabolcs¹⁷ és Özgür Kolçak¹⁸ ugyancsak az oszmánok szemszögéből elemezték a hadjárat előkészületeit és következményeit. Toma Katalin II. Rákóczi Györgynek Nádasdy Ferenc országbíróval (1655–1672) való kapcsolatát tárta fel,¹⁹ Várkonyi Gábor pedig Wesselényi Ferenc nádor (1655–1667) esetében járt el hasonló

⁵ A II. Rákóczi Györgyről szóló – elsősorban a családi levéltár, a Magyar Kamara iratanyagából és a gyulafehérvári káptalani levéltár iratanyagából táplálkozó – forrásközléseket a teljesség igénye nélkül lásd EOE XI. 45–250., 285–425. o.; EOE XII. 65–441. o.; EÉKH I. 6–22., 31–77., 87–158., 168–226., 232–245., 255–284., 294–358., 380–572. o.; EÉKH II. 258–472. o.; MHHD XXIII. 3–710. o.; MHHD XXIV. 399–605. o.; MHHS VIII. 213–221. o.; TMÁO III. 413–473. o.; *Szilágyi* 1874.; TL 1874–1875. passim; *Szilágyi* 1889; *Szilágyi* 1892a. 202–205. o.; *Szilágyi* 1892b. 96–100. o.; *Gergely* 1893. 323–329. o.; *Veress* 1938. 217–253. o.

⁶ *Szilágyi* 1891.

⁷ Ebből az időszakból Kósa János Rákóczi-életrajzát érdemes megemlíteni: *Kósa* 1942.

⁸ R. Várkonyi Ágnes a török kiűzésének kezdetét vélte felfedezni Rákóczi provokatív magatartásában. *R. Várkonyi* 1978. és *Uő* 1984.

⁹ *Péter* 1972. és *Uő* 1975. 56–141. o.

¹⁰ *Németh* 1996.

¹¹ *Gebei* 2004. 120–195. o.; *Uő* 2007. 133–277. o.; összefoglalóan lásd *Uő* 2013.

¹² *Papp* 1991.; *Uő* 2009.; *Uő* 2019.

¹³ *Kármán* 2011. 297–346. o.

¹⁴ *Kármán* 2001. és *Uő* 2012.

¹⁵ *B. Szabó* 2001.; *Uő* 2006.; *Uő* 2016.; *Uő* 2019.

¹⁶ *Sudár* 2011; *B. Szabó – Sudár* 2012.; *Uők* 2013.

¹⁷ *Hadnagy* 2020. és *Uő* 2021.

¹⁸ *Kolçak* 2017.

¹⁹ *Toma* 2005. 94–130. o. és *Uő* 2012.

módon.²⁰ Szabó András Péter a korabeli nemzeteszmék szemszögéből elemezte a korszak történéseit, és közzétett több fontos, a fejedelem politikáját érintő dokumentumot is, illetve ő írta meg Haller Gábor fejedelmi tanácsúrnak és egyben Jenő főkapitányának életrajzát is.²¹ Horn Ildikó a fejedelmi tanács összetételét vizsgálta meg, illetve Rákóczi fontos diplomatájának, Sebesi Ferencnek az életútját tárta fel.²² Elsősorban az 1658. évre nézve Viskolcz Noémi és Kruppa Tamás²³ végeztek vizsgálatokat az utóbbi időben. Czigány István főképpen a Habsburg-haderő vonatkozásában foglalkozott az eseményekkel.²⁴ E sorok írója pedig a Habsburg-diplomácia szemszögéből adott közre II. Rákóczi Györgyre vonatkozó dokumentumokat, és készített tanulmányt a budai pasa környezetéből szemlélve a fejedelem politikáját.²⁵ A paletta tehát színes, az 1657–1660 közötti időszakra vonatkozóan azonban bőven akadnak még feltáratlan témák. A jelen tanulmány is egy ilyen hiátust hivatott pótolni az említett és alább bemutatásra kerülő adatbázis segítségével.

Az adatbázisról

A kutatásaim során használt, kiadott és kiadatlan leveleket és levelekről szóló adatokat egy szűrhető adatbázisba rendeztem. Jelenleg csupán az 1657. augusztus 1. és 1658. október 31. közötti, erdélyi és végvidéki vonatkozású levelezést vizsgáltam. A gyűjtés építkezik mind a 19. századi és későbbi forráskiadásokra,²⁶ mind az említett intervallumból fennmaradt levéltári forrásokra. A gyűjtemény így a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, a Primási Levéltár és az Osztrák Állami Levéltár (Österreichisches Staatsarchiv) különböző állagaiban fellelhető iratokat²⁷ vagy iratkivonato-

²⁰ Várkonyi 2008.; *Uő* 2009.; *Uő* 2019.

²¹ Szabó 2008a.; *Uő* 2008b.; *Uő* 2012.

²² Horn 1993. és *Uő* 2005.

²³ Viskolcz 2019. 190–192. o. és Kruppa 2019. 72–81. o.

²⁴ Czigány 2017. 313–323. o.

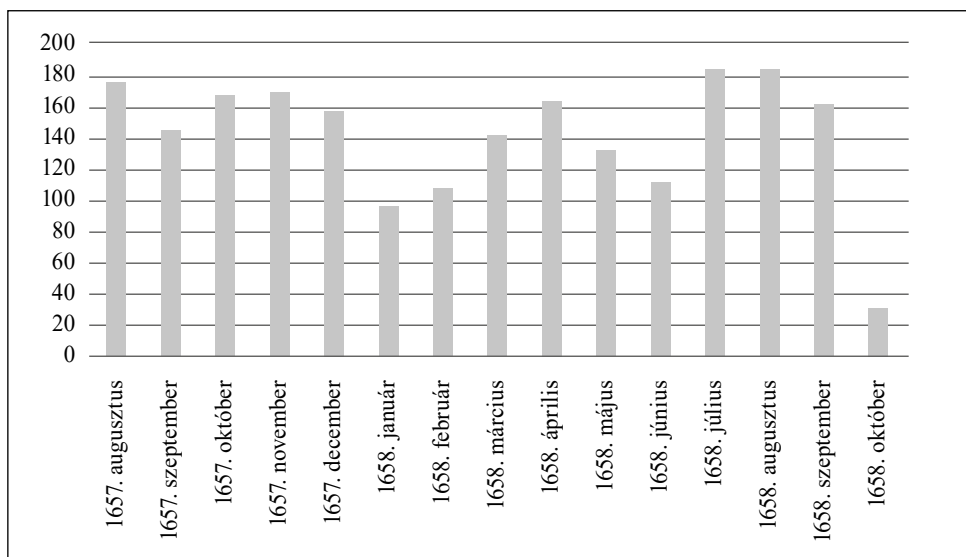
²⁵ Szabados 2016a. 275–276. o.; *Uő* 2019. 292–319. o.; *Uő* 2020. 270–285. o.; *Uő* 2021. 789–809. o.

²⁶ Az adatbázisba eddig az alábbi forráskiadásokban található levelezést vittem fel: *Rumy* 1817. 224–323. o. passim; *Bethlen* 1829. 155–180. o. passim; TL 1874–1875. 449–582. o. passim; *Szilágyi* 1874. 466–471. o.; *Szilágyi* 1892a. 202–205. o.; *Szilágyi* 1892b. 96–100. o.; *Gergely* 1893. 323–329. o.; *Magyari* 1897. 370–372. o.; EOE XI. 326–425. o. passim; EOE XII. 65–67. o.; EÉKH II. 431–517. o.; MHHH XXIII. 569–638. o.; MHHH XXIV. 524–567. o.; TMÁO III. 442–449. o.; *Hurmuzaki* 1885 I. r. 42–55. o., II. r. 34–57. o.; *Óváry* 1901. 141–149. o.; *Pribram* 1901. 46–171. o.; Szabó 2008a. 73–89. o.; Szabados 2016a 275–276. o.; *Uő* 2019. 292–319. o.; *Uő* 2020. 70–85. o. Bár törekedtem a teljességre, minden bizonnyal maradtak ki fontos levelek a gyűjtésből.

²⁷ Magyarországi levéltárakon belül az MNL OL iratai közül a Magyar Kancellária Regisztratúrájából az A 14, A 21, A 98 fondokat, a Magyar Kamara Archivumából elsősorban az E 142, E 143, E 199, illetve E 204 fondokat, a családi levéltárak közül a P 1314, P 497 missziliseit, illetve még a PL Cl. X. Nr. 196 iratait építettem be. Az ÖStA irataiból pedig elsősorban a HHStA Türkei I. alorozatának anyagait (Kt. 129–131.), az UA Spec. gyűjteményének iratait (Kt. 309/310/311), a MEA WKA anyagait, illetve a Kriegsarchivból az Udvari Haditanács lajstromkönyveit (HKR Prot. Bde.) használtam. Szintén dolgoztam a tanulmány elején említett, Szabó András Péter által

kat, továbbá a belőlük kinyerhető levélutalásokat tartalmazza. Így állt össze egy 2163 tételből álló, folyamatosan bővíthető és bővítendő adatbázis, amely megfelelő szűrő-feltételekkel ellátva rendkívül hasznos információkkal szolgálhat a kutató számára, hiszen olyan összefüggésekre világíthat rá, amelyek a források külön-külön történő vizsgálatával nem feltétlenül látszódnak.

Az 1657. esztendő megnevezett szakaszából összesen 821 darab, míg az 1658-as év januártól október végéig terjedő időszakából összesen 1342 darab rekord áll rendelkezésre. A tételek közül 1851 esetben napra pontosan datált levélről beszélhetünk, míg legalább hónapra pontosan 2138 db levél datálható. Ha a havi eloszlást vizsgáljuk, akkor a legsűrűbb levelezés 1657 augusztusában (177), októberében (167) és novemberében (169), illetve 1658 júliusában (184) és augusztusában (184) regisztrálható (lásd a grafikont), ami az akkor zajló események jelentőségét tükrözi, majd 1658 októberében hirtelen csökkenés (32) figyelhető meg, aminek egyik oka minden bizonnyal az uralkodó hosszú távollét utáni visszatérése volt. A levelezésben részt vevő, a jelen tanulmány szempontjából releváns személyek és intézmények levélváltásának mennyiségi kimutatását egy táblázatban összesítettem (lásd a táblázatot a következő oldalon), amelyből szintén leszűrhetők fontos megállapítások, amire alább még visszatérek.

A levelezés havi eloszlása 1657. augusztus és 1658. október között

készített Wesselényi Ferenc-itineráriumból, illetve a Toma Katalin által összeállított Nádasdy Ferenc-itineráriumból. Vö. *Toma* 2005. 160–240. o. Levéltári gyűjtéseim is további bővítésre szorulnak a jövőben.

Személyek	Címzett													
	I. Lipót	Bécsi tanácsosok	J. Ch. Puchheim	Annibale Gonzaga	Simon Reniger	Wesselényi Ferenc	Lippay György	Nádasdy Ferenc	Szelepcsényi György	II. Rákóczi György	Mednyánszky Jónás	Köprülü Mehmed	Gürdzsi Kenán	Johann Rudolf Schmid
I. Lipót		75	10	12	27	40	24	2	0	3	0	0	0	0
Bécsi tanácsosok	156		10	37	19	67	50	19	0	0	0	1	2	0
J. Ch. Puchheim	3	21		0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0
Annibale Gonzaga	7	42	0		0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Simon Reniger	36	6	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	3
Wesselényi Ferenc	38	105	2	0	0		32	0	2	7	2	0	1	0
Lippay György	7	38	5	0	0	18		5	2	6	0	0	0	0
Nádasdy Ferenc	5	27	0	0	0	1	6		3	14	21	0	0	0
Szelepcsényi György	0	1	0	0	0	2	6	3		1	1	0	0	0
II. Rákóczi György	8	1	1	0	0	11	9	15	4		9	9	2	0
Mednyánszky Jónás	0	0	1	1	0	1	1	12	3	13		0	0	0
Köprülü Mehmed	0	0	0	2	0	0	0	0	0	6	0		0	2
Gürdzsi Kenán	0	3	0	2	0	1	0	0	0	3	0	0		6
Johann Rudolf Schmid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	

A feltüntetett személyek levélváltásainak száma 1657. augusztus elejétől 1658. október végéig²⁸

Az intézményi, személyi és diplomáciai háttér – formális és informális kommunikációs csatornák

Az 1657–1658. évi események jobb megértéséhez feltétlenül szükséges vázolni a korszak politikai, intézményi és diplomáciai keretrendszerét, illetve bemutatni az érintett események kulcsfiguráit. A Habsburg Monarchia ekkor már közel tíz éve maga mögött tudhatta a harmincéves háború viszontagságait, és nagyobb létszámú katonaságot tudott átcsoportosítani a Habsburg (magyar)–oszmán végvidékre.²⁹ III. Ferdinándot (1637–1657) 1657 tavaszán bekövetkező halála után fia, a korábban már megválasztott

²⁸ A sötétben jelölt mezők tartalmazzák az adott személyek által közösen vagy nekik más címzett(ek)el közösen írt leveleket is, amelyek az adatbázisban egy levélként szerepelnek.

²⁹ Az áttelepítéseket és az ezzel járó konfliktusok szakirodalmát összefoglalóan lásd Szabados 2016b. 561. o. 11. jegyz.

király, I. Lipót követte a magyar és a cseh a trónon (1655/1656–1705), azonban császárrá választása ekkor még előtte állt, ennek minden kockázatával együtt.

A Habsburg Monarchia és az Oszmán Birodalom közötti diplomáciáért ekkor az Udvari Haditanács felelt.³⁰ Mivel 1657 őszétől 1658 nyaráig I. Lipót magyar és cseh király, majd német-római császár (1658–1705) Prágában, illetve Frankfurtban tartózkodott, így a Haditanácsot – a pénzügyekért felelős Udvari Kamarával³¹ egyetemben – kettéosztották egy Jelenlévő és egy Hátrahagyott osztályra, külön-külön nyilvántartással.³² Ezenkívül Bécsben az ún. hátrahagyott titkos és deputált tanácsosok – a magyar forrásokban sokszor csak „deputatus urak”-ként említve – vitték a különféle ügyeket.³³ Az Udvari Haditanács elnöke ekkor a szintén az uralkodóval távozó Wenzel Eusebius von Lobkowitz (1650–1665),³⁴ alelnöke pedig 1651-től 1657 őszén bekövetkezett haláláig a korábbi komáromi főkapitány (1639–1651)³⁵, Johann Christoph von Puchheim volt,³⁶ aki magyar indigenátus birtokában³⁷ egyúttal a magyarországi ügyek egyik fő referensének számított az udvarnál.³⁸ Puchheimet 1658-ban a Magyar Királyság területére vezényelt sereg élén álló tanácsos, Annibale von Gonzaga (1658–1665) követte a poszton.³⁹ A Bécsben Hátrahagyott Haditanács tényleges irányítása 1657 ősze és Gonzaga Bécsbe való visszatérése között a már szintén említett, tapasztalt diplomata

³⁰ Az Udvari Haditanácsról lásd *Pálffy* 2006. 541–559. o. és *Hochedlinger* 2019. 663–665. o.

³¹ Az Udvari Kamara 17. századi működésére lásd *Körbl* 2009. 34–143. o., de különösen: 92–93. o.; *Cziráki* 2015. 840–841. o.; *Hengerer* 2019.

³² A jelenség nem tekinthető egyedinek, már több alkalommal is sor került hasonló kettéosztásra. Vö. *Szabados* 2016b. 569–573. o. és *Brandl – Göncöl – Juhász – Marton – Szabados* 2018. 115. o.

³³ *Sienell* 2001. 31–35. o. Fontos azonban megjegyezni, hogy Sienell a munkájában nem vette figyelembe az udvartartás kettéválasztását. A tanács tagjai ekkor a dokumentumok és a szakirodalom alapján bizonyíthatóan a következő személyek voltak: Ernst von Abensperg-Traun, Johann Rudolf Schmid von Schwarzenhorn, Johann Franz Trautson, Friedrich Cavriani és Annibale Gonzaga. A bécsi városparancsnok Gonzagára lásd uo. 82–84. o. és *Schwarz* 1943. 236–237. o. Schmid haditanácsosi és diplomatakarrierjére, illetve tevékenységére lásd *Meienberger* 1973. 101–138. o.; *Cziráki* 2015. 839–840., 846–871. o. passim; *Uő* 2020. passim. Abensperg-Traun alsó-ausztriai helytartó 1655-től volt a Haditanács tagja (*Schwarz* 1943. 199. o.). Trautsonról lásd *Hadriga* 1996. 83–91. o. Cavriani II. Ferdinándnak, majd III. Ferdinánd özvegyének udvarmestere volt 1637 és 1655 között, illetve 1655 és 1662 között, vö. *Keller* 2019. 249–250. o. Az említett személyek – más, eddig nem azonosított személyekkel együtt – az egyik ránk maradt szakvélemény segítségével azonosíthatók, amelyre egy levéltáros felvezette a neveket a családi címerek alapján. Vö. Bécsben hátrahagyott titkos és deputált tanácsosok [a továbbiakban BT] I. Lipótnak. Bécs, 1658. április 26. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 130. Konv. 1. fol. 74.

³⁴ *Schwarz* 1943. 289–290. o. és *Sienell* 2001. 91–93. o.

³⁵ *Pálffy* 1997. 284. o.

³⁶ *Schwarz* 1943. 325–326. o.

³⁷ 1638-ban honfűsítették, 1647-ben tette le az esküt. III. Ferdinánd III. dekrétuma. 1649. évi C. törvénycikk 1. § CJH V. 575. o.

³⁸ 1650-ben parancsba kapta, hogy a magyarországi ügyek tárgyalásakor jelen kell lennie. Vö. III. Ferdinánd a Magyar Udvari Kancelláriának és Johann Christoph Puchheimnek. Bécs, 1650. január 20. ill. 12. (MNL OL A 14 Nr. 143. fol. 328., 329.) Puchheim 1657 őszén folyamatos levelezésben állt Pippay György esztergomi érsekkel: PL AS AR Cl. X. Nr. 196. 30. csomó, 1657. augusztus és október közötti levelezés, passim.

³⁹ *Sienell* 2001. 82–84. o.

– haditanácsi titkár (1624–1629), majd 1629–1643 között konstantinápolyi rezidens – és 1644 óta haditanácsos (1644–1667) Johann Rudolf Schmid von Schwarzenhorn báróra hárult.⁴⁰ Az uralkodó közvetlen környezetében is rendkívül befolyásos – ám a török ügyekhez kevésbé értő – tanácsosok voltak.⁴¹ A legbonyolultabb helyzet éppen 1658 nyarán állt elő, mikor maga az apparátus is három helyen működött, hiszen I. Lipót Frankfurtban volt a Jelenlévő Haditanáccsal, Bécsben az ügyeket a titkos és deputált tanácsosok vitték a Hátrahagyott Haditanáccsal és Hátrahagyott Udvari Kamarával, Gonzaga herceg pedig a seregével a Magyar Királyság területén táborozott, és rábízták a Rákóczival kapcsolatos tárgyalásokat is.⁴²

Mindemellett a szintén a Haditanács irányítása alá tartozó, nagyon fontos konstantinápolyi rezidensi pozíciót ekkor Simon Reniger (1649–1666)⁴³ töltötte be. A Haditanácsban a beérkező és kimenő iratokról készített lajstromkönyvek⁴⁴ azért rendkívül jelentős források – az adatbázis igen nagy hányadát (1046 bejegyzés, azaz közel 49%) teszik ki –, mert Reniger jelentéseiről vagy egyéb beérkező levelekről általában rövid összefoglalót vagy szakvéleményt is készítettek – közülük néhány teljes terjedelmében is megmaradt –, amelyek kivonatai nagyban segítik rekonstruálni az udvar álláspontjának kialakulását. Reniger erdélyi tárgyú jelentéseinek vonatkozó részeit általában megküldték másolatban a magyar politikai elit alább említendő tagjainak is.⁴⁵

Ami a Német-római Birodalom politikai szerepét illeti, a frankfurti császárválasztással összefüggésben Johann Philipp von Schönborn mainzi érsek és birodalmi

⁴⁰ Schmid karrierjére és diplomáciai szerepére lásd a 33. lábjegyzet vonatkozó irodalmát.

⁴¹ I. Lipót mellett ekkor nagy valószínűséggel Johann Ferdinand Portia főudvarmester, Johann Weikhard von Auersperg korábbi főudvarmester, Wenzel Eusebius Lobkowitz, Ernst von Öttingen, a birodalmi tanács elnöke és Ferdinand Sigismund Kurz birodalmi alkancellár tartózkodott. Személyükre lásd *Schwarz* 1943. 201–202., 260–263., 289–290., 313–323. 316–318. o. és *Sienell* 2001. 84–85., 87–96. o. Valószínűleg Johann Georg Pucher haditanácsos is I. Lipóttal tartott – a török ügyek egyetlen konkrét „szakértőjeként” –, mert jellegzetes kézírása alapján ő nézte át és feltehetőleg ő referálta a bécsi tanácsosoktól beérkező iratokat, vö. BT I. Lipótnak. Bécs, 1658. március 17. (ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 129. fol. 229–238.); ill.: <https://www.univie.ac.at/Geschichte/wienerhof/wienerhof2/hofstaat2.htm> (A letöltés időpontja: 2021. május 06.). A török ügyekben már szintén jártasabb Lobkowitz nagy valószínűséggel nem tartózkodott mindvégig az uralkodó környezetében, mert ő tárgyalta a Cseh Királyság nevében Frankfurtban a császárválasztás előkészítéséről, vö. *Sienell* 2001. 92. o.

⁴² Szelepcsényi György Nádasdy Ferencnek. Frankfurt, 1658. június 27. (*Szilágyi* 1892. 204–205. o.) Gonzaga szerepéről lásd *Czigány* 2017. 321–323. o.

⁴³ Reniger tevékenységére lásd *Veltzé* 1900.; *Cziráki* 2014.; *Uő* 2015. 835–836., 852–871. o.; *Papp* 2016. 40–44. o.; *Tóth* 2018. passim; jelentései az ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 121–132. jelzet alatt találhatóak. Reniger 1660-ig tartó jelentéseinek Papp Sándor vezetésével történő átírásában a „Hétköznapi és birodalmi politika a Köprülü-restauráció idején” című, 109070 sz. OTKA-projekt keretében e sorok írója is részt vett.

⁴⁴ A jelen témában érintett, alább még idézendő kötetek jelzetét lásd ÖStA KA HKR Prot. Bd. 315–319.: 1657. Reg., 1657. Exp. (Anw., Hint.), 1656–1658. Hint. Exp., 1658. Anw. Reg., 1658. Exp. (Anw., Hint.).

⁴⁵ Ilyenek például a 19. századi forráskiadásokban közzétett jelentések, vö. EOE XI. 379–384. o. A Haditanács lajstromkönyveiben is találhatóak utalások továbbított jelentésekre, vö. az előző jegyzet hivatkozásával.

főkancellár (1647–1673)⁴⁶ számított a legbefolyásosabb személynek, nem véletlen, hogy Rákóczi is főként – a többi választófejedelem mellett – az ő támogatását igyekezett megnyerni ügyének.⁴⁷

A következő ismertetendő jelentős közeg a Magyar Királyság korabeli politikai elitje.⁴⁸ Wesselényi Ferenc 1648 óta töltötte be a felső-magyarországi végvidéki és kerületi főkapitányi tisztséget,⁴⁹ és 1655-ben választották nádorrá (1655–1667), ő azonban eleinte a Rákócziakhoz meglehetősen ridegen viszonyult, ami idővel enyhülni látszott.⁵⁰ Wesselényi II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratával szemben ellenszenvesen viselkedett,⁵¹ későbbi álláspontjára alább még visszatérek.⁵²

Az esztergomi érsek ekkor Lippay György (1642–1666) volt, aki rendelkezett korábról némi tapasztalattal a Habsburg–oszmán diplomácia terén, hiszen 1642-ben – még kancellárként – egyik fontos tagja volt az ún. második szőnyi béketárgyalásokat bonyolító bizottságnak.⁵³ Az érsek II. Rákóczi Györggyel szintén meglehetősen távolsgártó volt az 1650-es évek első felében.⁵⁴

Az ekkor még viszonylag fiatal Nádasdy Ferenc országbíró (1655–1670) – Wesselényihez hasonlóan – 1655-től töltötte be posztját, és úgy tűnik, ekkortól vette fel a kapcsolatot az erdélyi fejedelemmel is.⁵⁵ Zrínyi Miklós horvát bán (1647–1664) szintén fontos szereplője a korabeli politikának, a korábbi szakirodalomban felmerült az is, hogy ő szívesen látta volna a Magyar Királyság trónján II. Rákóczi Györgyöt, az újabb kutatások azonban cáfolták ezt a nézetet.⁵⁶

Szelepcsényi György kancellár (1644–1666), a tárgyalt időszakban már kalocsai érsek is, szintén rendelkezett tapasztalatokkal a Habsburg–oszmán diplomácia

⁴⁶ *Mentz* 1896., a tárgyalt időszakra nézve: 70–81. o.

⁴⁷ A kérdésről lásd *R. Várkonyi* 1978. 163–165. o.; *Uő* 1984. 75–76. o.; *B. Szabó* 2001. 243–244. o.; *Eickhoff* 2010. 187–188. o.

⁴⁸ A Magyar Királyság politikai elitjével a Haditanács a kancellárián keresztül érintkezett, vö. *Fazekas* 2021. 116–120. o.

⁴⁹ *Pálffy* 1997. 273. o.

⁵⁰ A kérdésről lásd *Várkonyi* 2008.; *Uő* 2009.; *Kármán* 2011. 285–295. o.

⁵¹ *Kármán* 2012. 1066–1071. o.

⁵² Wesselényi Ferenc vonatkozó levelezését családi levéltára és a korabeli politikai elit családi levéltárai, illetve bejövő iratainak kivonatait az Udvari Haditanács lajstromkönyvei őrzik, vö. MNL OL E 199 I/3, I/4, I/9, II. passim; PL AS AR Cl. X. Nr. 196. 30. csomó passim.; Szabó András Péter készítette el újabban Wesselényi Ferenc itineráriumát. Wesselényi álláspontjára lásd *Várkonyi* 2019.

⁵³ Lippay életére és tevékenységére lásd *Majláth* 1885. 71., 79., 117. o.; *Tusor* 2015. XII–XIV., XX–VII–XLVI., 3–460. o. passim.; *Juhász* 2019. 176., 181., 187., 191., 197. o.; *Uő* 2020. 176., 179., 184., 187. o.; *Fazekas* 2021. 402–404. o.

⁵⁴ *Kármán* 2011. 203–207., 215–219., 223., 225., 270–295. o.

⁵⁵ Nádasdy és Rákóczi kapcsolatára lásd *Toma* 2005. 94–130. o. és *Uő* 2012. Nádasdy vonatkozó leveleit lásd *Szilágyi* 1874. 466–471. o.; MNL OL P 1314 Missiles Nr. 32545–32644. passim.; MNL OL P 497, 3. doboz I. tétel, 1657, 1658 passim.; ÖStA HHStA UA Spec. Kt. 309/310/311. Konv. A, B, C, D passim.; ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 130. Konv. 2. passim.; ÖStA KA HKR Prot. Bd. 315–319. passim.

⁵⁶ *Péter* 1972. Nagy Levente is már inkább a lengyel királyi méltóság betöltésében látta a magyar arisztokraták vízióit, vö. *Nagy* 2003. 43–62. o.

területén, hiszen kancellári kinevezése előtt Budán is volt küldetésben, és három alkalommal járt Konstantinápolyban (1641, 1643, 1644),⁵⁷ illetve Lippayhoz hasonlóan – de nem tárgyalóbiztosként – 1642-ben szintén részt vett az említett szőnyi béketárgyalásokon.⁵⁸ Kancellárként az erdélyi fejedelemmel is tárgyalt több alkalommal, 1654-ben például ő simította el a Pálffy Pál nádor halálát (1653) követően Wesselényi és a fejedelem között kialakult konfliktusokat,⁵⁹ és ugyanígy őt küldték 1657-ben Rákóczi után, hogy lebeszélje a hadjáratról, amely küldetés azonban nem járt sikerrel.⁶⁰ Szelepcsényi szerepe azért jelentős, mert kancellárként többnyire ő volt közvetlenül az uralkodó mellett, tehát általa lehetett közvetett befolyást gyakorolni a mindenkori magyar királyra.⁶¹

A fennmaradt levelezés alapján úgy tűnik, Batthyány Ádámot, a Kanizsával szembeni végvidék főkapitányát (1637–1659)⁶² kevésbé mozgatták meg a Rákóczival kapcsolatos történések, többnyire Nádasdy tájékoztatta őt az eseményekről,⁶³ vagyis ekkor nem állt közvetlen kapcsolatban a fejedelemmel. A vizsgált levelezés alapján Forgách Ádám érsekújvári végvidéki főkapitány (1644–1663)⁶⁴ is viszonylag ritkán váltott levelet Rákóczival.⁶⁵

A politikai elit tagjai természetesen egymással is levelezésben álltak, amiről ma leginkább a családi vagy egyházmegyei levéltárak missziliseiből tájékozódhat a kutató. Wesselényi Ferenc és Nádasdy Ferenc ekkortájt ellenséges viszonyban voltak, ami természetesen kihatott a II. Rákóczi György politikájához való hozzáállásukra is. A nádor és az érsek levelezése egymással viszont 1657 őszén meglehetősen intenzívnek nevezhető (összesen 45 db levél), 1658 első felében azonban nem mutatható ki írásbeli kommunikáció kettejük között, ami feltehetően egyidejű pozsonyi tartózkodásukra vezethető vissza.⁶⁶ Az akkor képviselt nézőpontjuk rekonstruálásához a titkos és deputált tanácsosoknak, illetve az uralkodónak és Rákóczinak címzett jelentéseik/

⁵⁷ Takáts 1921. 199–206. o. és Fazekas 2021. 467. o.

⁵⁸ Majláth 1885. 92–93. o.

⁵⁹ Kármán 2011. 273–276. o.; Pálffy Pál és Erdély viszonyára lásd még *Fundárková* 2008.

⁶⁰ Kármán 2012. 1066–1067. o.

⁶¹ Fazekas 2021. 59. o.

⁶² Pálffy 1997. 280. o.

⁶³ Nádasdy Batthyányhoz írt leveleit lásd MNL OL P 1314 Missiles Nr. 32545–32644. passim.

⁶⁴ Pálffy 1997. 271. o.

⁶⁵ Egyetlen konkrét levél került eddig elő: Forgách Ádám II. Rákóczi Györgynek. Komjátí, 1657. október 11. MNL OL E 190 30. doboz Nr. 7175.

⁶⁶ Wesselényi és Lippay levelezését lásd *Tusor* 2015. 297–313. o. és PL AS AR Cl. X Nr. 196. 30. csomó passim. Több forrás is alátámasztani látszik azt, hogy ők 1658 első felében mindketten Pozsonyban tartózkodtak, aminek oka az erre vonatkozó utasítás volt. Vö. „Dem erzbischofen und palatino zuschreiben, daß sie denen deputierten rätthen zu Wien nächender an der handt entweder zu Wien oder Preßburg sein wolten in abwesenheit Irer kgl. Mt.” I. Lipót Wesselényi Ferencnek és Lippay Györgynek. Prága, 1658. január 10. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 319. 1658 Anw. Reg. fol. 7v–8r Nr. 23.

leveleik és azok kivonatai,⁶⁷ valamint Mednyánszky Jónás fennmaradt levelei⁶⁸ nyújthatnak támpontot.

Az Erdélyi Fejedelemségben 1657 után egyértelműen II. Rákóczi György mint fejedelem volt az egyetlen meghatározó személy. Fontosabb tanácsurai vagy fogságba estek – mint például Kemény János –, vagy idővel elpártoltak tőle.⁶⁹ Fontos leszögezni, hogy hadjáratának kudarcát követően a fejedelem portai kapcsolatai csak korlátozottan működtek, ezt mindenképpen figyelembe kell venni a történések szempontjából, de Moldvára és a Havasalföldre tudott még támaszkodni bizonyos mértékig.⁷⁰ Rákóczi a nyugati kapcsolatait illetően pedig erősen hagyatkozott a Magyar Királyság politikai elitjének tagjaira, elsősorban Nádasdy Ferencre.⁷¹

Ezen a ponton szükséges még kitérni a királysági elittel való nem hivatalos kapcsolattartás egyértelmű kulcsfigurájára, a fentebb már említett Mednyánszky Jónásra. A Rákóczi-szervitornak már az „öreg” Rákóczi György alatt is fontos szerepe volt – 1646-ból dokumentálható az első, erdélyi fejedelemtől érkező levele –, és rendkívül jó kapcsolati hálóval rendelkezett. A dolgozatom második felében tárgyalt történésekben játszott szerepe egy külön tanulmányt is megérne, hiszen ő volt az, aki a fentebb említett magyar méltóságok szinte mindegyikével és néhány fontosabb udvari tisztviselővel is kapcsolatban állt (mint az a 2. ábráról leolvasható), gyakorlatilag rajta folyt át az összes fontos nem hivatalos információ. Sőt, ő maga is rendszeresen tudakozódott Bécsből is, tehát a fejedelem magyarországi – sőt olykor közvetetten oszmán ügyekkel kapcsolatos – hírforrásaként tekinthetünk rá. Már bebizonyosodott, hogy Rákóczi 1657. évi hadjáratáról nem mindig valós információkat közvetített a Magyar Királyság politikai elitjének irányába, ilyen jellegű tevékenysége azonban további vizsgálatokat igényel a későbbi időszakra nézve is.⁷²

⁶⁷ ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Exp. (Anw. és Hint.), passim; uo. Bd. 318. 1658. Exp. (Anw. és Hint.) passim.

⁶⁸ Mednyánszky ugyanis több alkalommal személyesen is találkozott a magyar királyság főbb tisztviselőivel, elsősorban Lippayval, vö. Mednyánszky Jónás Lórántffy Zsuzsannának. Beckó, 1658. április 28. és Mednyánszky Jónás II. Rákóczi Györgynek. [H. n., 1658. május/június.] TL 1874–1875. 515–516., 548–550. o.

⁶⁹ A Fejedelmi Tanácsra és a korabeli erdélyi belpolitikára lásd *Horn* 1993.; *Szabó* 2008b. 126., 141–158. o.; *Uő* 2012. 1099–1101., 1103–1105. o.

⁷⁰ *B. Szabó – Sudár* 2013. 981–982., 987. o. A portai helyzetre lásd *Kármán* 2013. 106–108. o.

⁷¹ A Nádasdyval való kapcsolatra lásd *Toma* 2005. 94–130. o.; *Uő* 2012.; *Viskolcz* 2019. 190–192. o.

⁷² I. Rákóczi György hozzá írt leveleit lásd *Rumy* 1817. 281–282. o.; ill. MNL OL P 497, 3. doboz I. tétel 1646, 1647 passim. Mednyánszky 1657/1658-ban II. Rákóczi Györgyhez és Lórántffy Zsuzsannához írt leveleit lásd TL 1874–1875. passim. Rákóczi Mednyánszkyhoz írt leveleit lásd *Rumy* 1817. 274–277., 294–296. o.; ill. MNL OL P 497, 3. doboz I. tétel 1657, 1658, passim. Nádasdy Ferenc és Mednyánszky Jónás levelezését lásd ÖStA HHStA UA Spec. Kt. 309/310/311. Konv. A, B, C, D. passim. Személyének jelentőségét mutatja, hogy lányának esküvőjére hivatalos volt szinte az összes jelentős magyarországi főméltóság, vö. *Fülöp* 2011. 133–135. o. Mednyánszky már a fejedelem hadjárata előtt és alatt is fontos összekötő személy volt, vö. *Kármán* 2011. 204., 208–211., 219., 224., 271., 276., 282., 284., 292–293., 315–316., 322., 329., 332., 353–354., 362., 364., 377. o. Az 1657-ben közölt információi valóságartalmának elemzését lásd *Sárközi* 2009. 331–340. o.

Nem szabad megfeledkeznünk a korszak egyik jelentős európai államáról, az Oszmán Birodalommal ekkor már tizenharmadik éve háborúban álló Velencei Köztársaságról sem, hiszen ők is igyekeztek az eseményeket a saját érdekeiknek megfelelően alakítani, vagyis egy újabb háború kirobantásával más hatalmakat is bevonva csökkenteni a Kandián (Krétán) lévő nyomást. Az udvarnál tartózkodó követük, Giovanni Battista Nani és a Drinápolyban állomásozó követségi titkár, Giovanni Battista Ballarino jelentései, illetve egyéb, ismeretlen személyek jelentései is fontos forrásai a korszak eseményeinek.⁷³

Szintén részese volt az eseményeknek Svédország, hiszen a király Claes Rålambot és Gotthard Wellinget küldte a Portára – jóllehet, közbenjárásukat nem koronázta siker –, ezenkívül pedig Bécsben is rendelkeztek állandó diplomáciai képvisellel Schweder Dietrich Kleihe (1655–1657) személyében.⁷⁴ A svéd szál felgöngyölítése a megnevezett időszakra nézve további külön vizsgálatokat igényel.

Az Oszmán Birodalom korabeli tisztségeit szintén csak röviden említem, hiszen B. Szabó János és Sudár Balázs bőségesen szóltak róla a fejedelem portai politikájáról készített esettanulmányukban.⁷⁵ A kérdéses időszakban Köprülü Mehmed töltötte be – erős kézzel – a nagyvezíri posztot (1656–1661), aki személyes okokból gyűlölte a Rákóczi családot, azonban a birodalom belpolitikája az ő kezét is megkötötte.⁷⁶ A budai vezír tisztségét a tárgyaló időszakban Gürdzsü Kenán (1656–1658) viselte,⁷⁷ akinek Köprülü Mehmed szigorú politikája szintén szűkre szabta a mozgásterét.⁷⁸ Mehmed Giráj tatár kán szerepéről is szót kell ejteni, mert ugyancsak fontos politikai tényező volt a térségben, sok erdélyi foglyot ejtett, és bele kívánt szólni a fejedelemválasztásba is.⁷⁹ Azt mindenestre érdemes leszögezni, hogy az 1658 szeptemberében Köprülü Mehmedhez küldött Heinrich Julius Wachin/Wogin tolmács úgy látta, hogy aki a birodalomban fontos tisztséget tölt be, ekkor mind a nagyvezír mellett volt, ami egyértelmű indikátora az oszmán belpolitikai erőviszonyoknak.⁸⁰

Mint láthattuk, meglehetősen bonyolult politikai konstellációval állunk szemben, így alább csupán néhány fontosabb kérdés mentén tisztázom a felek álláspontjainak válto-

⁷³ Nani jelentéseit lásd *Pribram* 1901. 46–171. o.; Ballarino kivonatolt, elsősorban Moldva és Havasalföld politikáját érintő jelentéseit lásd *Hurmuzaki* 1885 II. r. 34–57. o. passim; *Óváry* 1901. 141–149. o. passim. Az eseményekre nézve lásd *Eickhoff* 2010. 113–117., 145–158., 181–206. o.

⁷⁴ *Heckenast* 1983. 212–216. o. és *Kármán* 2001. 62–76. o.

⁷⁵ *B. Szabó – Sudár* 2012. 1023–1024., 1035–1047. o.

⁷⁶ *Papp* 2009. 146–169. o.; *Hadnagy* 2010.; *B. Szabó – Sudár* 2013. 981–993. o.; *Kolçak* 2017.; *B. Szabó* 2019. 157–159. o.

⁷⁷ Kisebb-nagyobb megszakításokkal, lásd *Gévay* 1841. 41–43. o.

⁷⁸ A pasa szerepéről részletesebben lásd *Sudár* 2011. 889., 892–893. o.; *Szabados* 2019. 297–312., 316–317. o.; *Üő* 2020. 76., 78–79. o.

⁷⁹ A tatár kán politikájáról és a foglyul ejtett erdélyiekről lásd *Ivanics* 2007. 1493–1514. o.; *Üő* 2009. 185–203. o.; *Katko* 2009. 214–240. o. passim; *B. Szabó – Sudár* 2013. 985–986., 993. o.

⁸⁰ Heinrich Julius Wachin/Wogin Annibale Gonzagának. Keszegfalva, 1658. szeptember 5. *Szabados* 2020. 81–82. o. A tolmács jól látta a helyzetet, ezt Hadnagy Szabolcs kutatásai is igazolták. *Hadnagy* 2021. 181–196. o.

zását és annak miértjeit. A teljes eseménysor és a felmerülő további kérdések – mint az udvari körök és a magyarországi politikai elithez tartozók álláspontjának változásai és a mögöttük rejlő mozzatárugók, Mednyánszky Jónás közvetítő szerepe, a budai pasával való kommunikáció jelentősége, a Kassára beszállásolandó német katonaság kérdése stb. – mélységi vizsgálatára ugyanis csak további rész tanulmányok, illetve egy, az egész 1657 és 1660 közötti időszakot a bemutatott forrásbázis alapján tárgyaló monográfia elkészítése útján nyílhat lehetőség. A következőkben a fent megnevezett intervallum fontosabb csomópontjait és a politikai elit álláspontjának változásait kívánom megvilágítani, elsősorban a közvetlenül is érintett területek – így Szabolcs és Szatmár vármegyék és Jenő vára – sorsának és Rákóczi megsegítésének kérdésén keresztül.

A vereséget szenvedett, de épségben hazatért fejedelem lehetőségei

A fent megnevezett intervallum első szakaszának az 1657. augusztus 16. és 1657. november 2. (II. Rákóczi György fejedelem első lemondása) közötti időszak tekinthető,⁸¹ amikor a Lengyelországban csúfos kudarcot szenvedett fejedelem visszatért, és még nem döntött az ideiglenes lemondás mellett.⁸² Ekkor még élt a Haditanács-alelnök Johann Christoph von Puchheim, sőt ő vezette a Magyar Királyság területére, majd később Morvaország irányába kivezényelt hadakat is,⁸³ amelyek heteken át Zólyomnál állomásoztak.⁸⁴ Puchheim személyének súlya lemérhető abban, hogy Wesselényi Ferenc a hosszabb zólyomi állomásozáskor az ő társaságában volt, Lippay György pedig szintén levelezésben állt vele (vö. 2. ábra),⁸⁵ az alelnök pedig rendszeresen írta tudósításait és értékeléseit a Bécsben hagyott tanácsosoknak és az uralkodónak.⁸⁶ Nádasdy Ferenc viszont, úgy tűnik, kevésbé bízott meg az osztrák haditanácsosban.⁸⁷ Ekkortájt Wesselényi és Nádasdy – Lippayval szemben – a német csapatok kivonását javasolták.⁸⁸ Rákóczi hazatérte után azonnal, még augusztusban felkereste Wesselényi

⁸¹ Az időszakkal behatóbban foglalkozott Toma Katalin is, úgyhogy az alábbiakban csak bizonyos szempontokat emelek ki. *Toma* 2012. 1176–1178. o.

⁸² Az eseményekről összefoglalóan lásd *Papp* 2009. 157–163. o.; *B. Szabó – Sudár* 2013. 973–980. o.; *B. Szabó* 2019. 54–94. o.; *Hadnagy* 2021. 12–13. o.

⁸³ „Corpo in Hungarn soll nicht über Trentschin, sondern den gerahden weg über die Jablunkha negst Pielitz in Pohlen fortgehen.” I. Lipót a BT-nek. Prága, 1657. szeptember 12. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Hint. Exp. fol. 58v Nr. 36.

⁸⁴ A várakozás oka részben Rákóczi hadjárata kimenetelének bizonytalansága volt, aztán végül elvezényelték őket. *Czigány* 2017. 319. o.

⁸⁵ Levelezésüket lásd PL AS AR Cl. X. Nr. 196. 30. cs. passim; elemzését lásd *Toma* 2012. 1176–1178. o.

⁸⁶ A jelentések kivonatát lásd ÖStA KA HKR Prot. Bd. 315., 316. 1657. Hint. Exp., Anw. Exp. passim.

⁸⁷ Mednyánszky Jónásnak kifejtette, hogy Puchheim csak úgy csinál, mintha mások irányítanák őt, mindeközben pedig ő irányít. Az országbírónak a nádor álláspontjával kapcsolatban is voltak fenntartásai. Nádasdy Ferenc Mednyánszky Jónásnak. Seibersdorf, 1657. augusztus 19. és Sopronkeresztúr, 1657. augusztus 26. ÖStA HHStA UA Spec. Kt. 309/310/311. Konv. A. fol. 27., 30.

⁸⁸ *Toma* 2012. 1176–1177. o. A csapatok kivonása ekkor egybeesett mind a főnemesség, mind a Rákóczi család érdekeivel, hiszen birtokaik érintettek voltak az ellátásukban, illetve az esetleges pusztításokban, vö. Szelepcsényi György Lippay Györgynek. Nyitra, 1657. augusztus 27.

Ferencet. Tájékoztatta a nádort a lengyelekkel kötött békéjéről, és egyúttal ő is a német hadak elvezénylését, illetve a korábbi szerződés betartását kérte.⁸⁹ A nádor erre saját hatáskörben reagált,⁹⁰ I. Lipót azonban felügyelni kívánta a fejedelemmel való levelezést,⁹¹ amit – a válasza alapján úgy tűnik – Wesselényi komolyan is vett.⁹² Egyelőre nem teljesen egyértelmű, a továbbiakban mely levelekről lehetett szó, de a nádor egy jelentéséből következtethetünk arra, hogy később meg is tiltották neki a Rákóczival való kommunikációt,⁹³ amit ő zokon vett.⁹⁴ Wesselényi véleménye és szerepe ez idő tájt az esztergomi érsekével szemben egyre inkább háttérbe szorulni látszott.⁹⁵

II. Rákóczi György hazatérése után érthető módon felkereste Puchheimet is mint fontos és tapasztalt közvetítőt, illetve Szelepcsényi György kancellárt is, és mindkettőjüket biztosította békés szándékáról, valamint a királyhoz is követet szándékozott küldeni.⁹⁶ Az említett levelekre azért volt szükség, mert Rákóczi rossz néven vette, hogy I. Lipót Lengyelország oldalára állt, és ráadásul csapatokat is küldött a Magyar Királyság területére, ezt a kérdést pedig mindenképpen tisztázni szeretete volna, mert

(PL AS AR Cl. X. Nr. 196. 30. cs. pag. 105–107.) Mednyánszky Jónás is menlevelet szeretett volna kicsikarni a Rákóczi-birtokok érintetlenül hagyása kapcsán, vö. Mednyánszky Jónás Lórántffy Zsuzsannának. Lednice, 1657. szeptember 16. TL 1874–1875. 450–451. o.

⁸⁹ II. Rákóczi György Wesselényi Ferencnek. Vencsellő, 1657. augusztus 10. és Ecsed, 1657. augusztus 15. (MNL OL E 199 II./88./5. fol. 11., 13.) III. Ferdinánd és Rákóczi korábbi megállapodására lásd *Kármán* 2011. 148–150. o.

⁹⁰ „[Johann Christoph Puchheim] Communicirt in beylegen, waß der Ragozi dem palatino geschriben, und wie er ihne widerumb beantwortet [...]” Johann Christoph Puchheim a BT-nek. Zólyom, 1657. augusztus 18. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Hint. Exp. fol. 27v Nr. 28.

⁹¹ „[...] [Wesselényi] soll auch wie vorher geschlossen, von denen an dem könig in Pollen und fürsten auß Sübenbürgen außgehenden schreiben parte geben.” I. Lipót Wesselényi Ferencnek. Prága, 1657. augusztus 20. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 317. 1657. Anw. Reg. fol. 291r Nr. 79.

⁹² „[...] und nicht schreibung hinfüro ohne Ihr Mt. vorwissen dem Rakozy.” Wesselényi Ferenc I. Lipótnak. Zólyom, 1657. augusztus 25. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Anw. Exp. fol. 543r Nr. 46.

⁹³ „[...] Daß ihme [ti. Wesselényinek] die correspondenz mit Sybenbürgen verbotnen.” Wesselényi Ferenc a BT-nek. Besztercebánya, 1657. szeptember 23. (ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Hint. Exp. fol. 76r–v Nr. 3.) A kérdés tisztázásához további, részletekbe menő vizsgálatok szükségesek, mert Puchheimnek is hasonló parancs ment: „Wird auch den veldmarschalckh graff von Puchaimb verbschaidt, waß er dem Ragozi auf sein an ihme abgangene schreiben andwortten solle, wie auch wan hinfüro an könig in Pohlen oder Ragozy waß zuschreiben, vorfinde vorher solches zu berichten [...]”. I. Lipót Wesselényi Ferencnek. Prága, 1657. szeptember 29. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 317. 1657. Anw. Reg. fol. 323r Nr. 104.

⁹⁴ „[...] [Lippay] erinnert benebens deß palatini von hoff empfangenen disgusto wegen nicht schreibung dem fürsten in Sübenbürgen ohne Ihr Mt. vorwissen [...]” Bécsben hátrahagyott titkos és deputált tanácsosok I. Lipótnak. Bécs, 1657. október 10. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Exp. fol. 596r Nr. 64.

⁹⁵ Wesselényi háttérbe kerüléséről lásd *Toma* 2012. 1178–1179. o.

⁹⁶ Rákóczi 1657. augusztus 25-én írt Puchheimnek, vö. Johann Christoph Puchheim Lippay Györgynek. 1657. szeptember 7. (PL AS AR Cl. X. Nr. 196. 171–172. o.) Feltehetően ugyanaznap írt Szelepcsényinek is, mint Mednyánszky Jónásnak, vö. II. Rákóczi György Mednyánszky Jónásnak. Szamosújvár, 1657. augusztus 25. (*Rumy* 1817. 274–277. o.): „Szelepheny legt bey, waß ihme der Rakozy und Mediansky geschriben wegen schikhung seines canzler zu ihr kgl. Mt [...]” BT I. Lipótnak. Bécs, 1657. szeptember 11. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Anw. Exp. fol. 555v Nr. 134.

a fejedelem állítása szerint csupán a korábbi lengyel betörés miatt toborzott katonaságot, amit az udvarban viszont ferde szemmel néztek.⁹⁷ A Haditanács alelnöke uralkodói utasítás alapján csak általánosságban válaszolhatott Rákóczinak.⁹⁸

A Habsburg-kormányzatnak még egy álláspontot szem előtt kellett tartania, mégpedig az Oszmán Birodalomét, hiszen a hosszú ideje fennálló békét a közelgő császár-választás előtt semmiképpen sem kívánták felrúgni az engedetlen fejedelem hadjáratának következményei miatt, Rákóczi pedig ekkor már tudta, hogy a Porta egyáltalán nem nézte jó szemmel „magánakcióját”.⁹⁹ Ugyanakkor Köprülü Mehmed feltett szándéka volt Velence ellen szárazföldi hadjáratot vezetni, amihez szüksége volt I. Lipót beleegyezésére is.¹⁰⁰ Feltehetően a helyzet bonyolultsága okán kellett hosszabb ideig Zólyomban váratni a felvonultatott német haderőt. A csapatok elvezényléséről aztán Renigert is értesítették, hogy megnyugtathassa a Portát,¹⁰¹ a rezidens azonban ezt a levelet csupán 1657. november 13-án kapta kézhez – amikor már Rákóczi le is mondott első alkalommal a fejedelemségéről –, ami ékes bizonyítéka annak, hogy a két végpont között zajló kommunikáció nehezen tudott lépést tartani az erdélyi eseményekkel. Erre a jelenségre dolgozatom második részében még bőven láthatunk majd példát.¹⁰²

A Rákóczi miatt kialakult válsághelyzet láthatóan egész ősszel lázban tartotta az udvart és a Magyar Királyság politikai elitjét. Ugyanis egyre több aggasztó hír érkezett a törökök gyülekezéséről,¹⁰³ illetve arról, hogy más fejedelmet – esetleg pasát – szeretnének látni Erdély élén.¹⁰⁴ Már szeptemberben felröppent az a hír is, hogy ezenfelül még három határmenti erődöt is – egyelőre még konkrét megnevezés nélkül – követeznek Rákóczitól.¹⁰⁵ A törökök szándékának kiderítésére Hans Georg Zemper tolmácsot küldtek Budára, aki küldetése során szintén informálódott, azonban konkrétumok

⁹⁷ Rákóczi haragjára lásd Toma 2012. 1177. o.

⁹⁸ „Den fürsten auß Sübenbürgen und den Medniansky widerumb in generalibus zu andwortten [...]” I. Lipót Johann Christoph Puchheimnek. Prága, 1657. szeptember 29. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 317. 1657. Anw. Reg. fol. 322v–323r Nr. 102.

⁹⁹ Papp 2009. 156–161. o.; Kármán 2012. 1060–1065. o.; B. Szabó – Sudár 2013. 974–982. o.

¹⁰⁰ A hadjárat előkészületeire lásd Hadnagy 2020. 35–42. o.; Uő 2021. 181–261., 279–347. o.

¹⁰¹ I. Lipót a BT-nek. Prága, 1657. szeptember 6. (ÖStA KA HKR Prot. Bd. 317. 1657. Anw. Reg. fol. 308r Nr. 11.) és I. Lipót Simon Renigernek. Prága, 1657. szeptember 19. uo. fol. 316r Nr. 61.

¹⁰² Simon Reniger I. Lipótnak. Konstantinápoly, 1657. november 19. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 128. Konv. 4. fol. 127.

¹⁰³ Szeptemberben Wesselényi még nem tudta, vajon Rákóczi támogatására vagy ellene gyűlnek-e a hadak. Wesselényi Ferenc Lippay Györgynek. Zólyom, 1657. szeptember 10. PL AS AR Cl. X. Nr. 196. 30. cs. 184. o.

¹⁰⁴ „Avisirt der Türckhen versammlung undt daß selbige etwan den fürsten in Sibenbürgen absetzen, und an dessen stet einen vezier [...] substituieren möchten.” Említi a nádor opcióként Székely Mózes és Zólyomi fiát is, azonban ennek valóságtartalma igen kérdéses. Wesselényi Ferenc a BT-nek. Zólyom, 1657. szeptember 18. (ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Hint Exp. fol. 77r–v Nr. 7.); ill.: „Es verlaute, daß die Türckhen vorhabens einen andern fürsten in Sibenbürgen einzusetzen [...]” Esterházy János a BT-nek. Győr, 1657. október 8. uo. fol. 78v Nr. 14.

¹⁰⁵ Wesselényi Ferenc a BT-nek. Besztercebánya, 1657. szeptember 23. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Hint. Exp. fol. 76r Nr. 1.

sajnos nem szerepelnek a Haditanács feljegyzéseiben.¹⁰⁶ A bécsi tanácsosok szeptember végén már arról érdeklődtek az uralkodónál, hogy vajon kit lehetne Rákóczi helyébe tenni fejedelemnek, és engedjék-e Rákóczinak a Magyar Királyságba való visszavonulást, ha úgy adódna.¹⁰⁷

A helyzet kapcsán uralkodó bizonytalanságot remekül tükrözi, hogy október végéig nem tudtak dülőre jutni a Rákóczihoz küldendő követséget illetően sem, hiszen több javaslat és utasítás is napvilágot látott a kérdés ügyében.¹⁰⁸ Végül október 30-án konferenciára került sor, amelyen azonban a magyarországi politikai elitből személyesen csupán Lippay György és Szelepcsényi György vett részt a már említett tanácsos, Johann Franz Trautson és feltehetőleg Schmid, illetve Clement von Radolt társaságában,¹⁰⁹ Wesselényi pedig csupán írásos véleményét küldte be.¹¹⁰

Ekkortájt már nem csupán a törökök ambíciói kerültek szóba, hanem már szeptembertől kezdve egyre gyakrabban rebesgették – elsősorban a katolikus főpapság képviselői¹¹¹ –, hogy egy esetleges fejedelemváltás vagy Rákóczi György halála

¹⁰⁶ „[...] Legen ferner bey deß graf Adolph von Puechheimb schreiben, waß er durch den Zember zu Ofen wegen deß sübenbürgischen statu für avisen eingezogen [...]” BT I. Lipótnak. Bécs, 1658. október 29. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Exp. fol. 611r Nr. 128.

¹⁰⁷ „[...] Vorschlagung eines dauglichen subiecti anstadt deß Rakozí zum fürsten in Sibenburgen, und wie deßwegen der Reniger zu instruiren wehre. Ob deß Ragozi retirada in Hungarn, welche die Türkhen nicht gestadten wollen, zue zulassen [...]” BT I. Lipótnak. Bécs, 1657. szeptember 26. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Anw. Exp. fol. 588v Nr. 35.

¹⁰⁸ Felmerült például egy bizonyos Sonau, majd egy bizonyos Horvát nevű illető neve, akiknek kiléte egyelőre nem ismert: „[...] an statt deß Sonau soll der Horuat in Sibenburgen geschickht werden [...]” I. Lipót a BT-nek. Prága, 1657. október 1. (ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Hint. Exp. fol. 79v Nr. 17.) Wesselényinek már konkrétumok nélkül írták, hogy egy alkalmas személyt küldjön: „[...] Ein gewisse person in Sübenbürgen zu schickhen, welche deß fürstens alda anschläg und der Türkhen intention explorirn, berichte, und er palatinus alß dan nach hoff einschickhen könne [...]” I. Lipót Wesselényi Ferencnek. Prága, 1657. október 15. (Uo. fol. 346r–v Nr. 64.) Az idézett információk jól tükrözik, hogy az udvar ekkor nem tudta eldönteni, hogy maga vegye kézbe az információt, vagy a magyar főméltóságokra bizza-e azt.

¹⁰⁹ Lippayt még 1657. október elején invitálta az uralkodó a konferenciára, ott említik a megnevezett tanácsosokat, vö. I. Lipót Lippay Györgynek. Prága, 1657. október 1. (PL AS AR Cl. X. Nr. 196. 30. cs. 256–257. o.) A tanácskozást végül elnapolták és áthelyezték Bécsbe, vö. Johann Franz Trautson Lippay Györgynek. Bécs, 1657. október 18. uo. 322–323. o. Radolt 1655-től kamarai tanácsos, 1657-től az Udvari Kamara direktora volt. *Körbl* 2009. 79., 109. o.

¹¹⁰ Nádasdy nehezményezte is, hogy ő maga nem vehetett részt a tanácskozáson, vö. *Toma* 2012. 1178. o. Az uralkodó mindazonáltal szívesebben vette volna, ha többen is véleményt nyilvánítanak a kérdésben, vö. I. Lipót Johann Franz Trautsonnak. Prága, 1657. október 15. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 317. 1657. Anw. Reg. fol. 348v Nr. 70.; Wesselényi írásos véleménye kapcsán a visszajelzés: „[...] Approbatur, daß er sein guetachten über den iezigen statum Transyluaniae zu der angestellten conferenz eingeschickht.” I. Lipót Wesselényi Ferencnek. Prága, 1657. október 24. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 317. 1657. Reg. fol. 355v Nr. 108. Az eredetit lásd: I. Lipót Wesselényi Ferencnek. Prága, 1657. október 24. MNL OL E 199. I./3./31. fol. 73–74.

¹¹¹ Először Kisdy Benedek egri püspök vetette fel a témát, lásd *Toma* 2012. 1176. o.; Lippay György is említette a kérdést valamikor szeptember–október folyamán, amit a bécsi tanácsosok továbbítottak az uralkodónak: „[...] wegen alßbaldiger zurükhnehmung der dem Rakozí verlichene zwei gespanschafften, fals derßelbe todt sein solle [...]” BT I. Lipótnak. [H. n., 1657. szeptember /október.] (ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Anw. Exp. fol. 594r Nr. 52.) Később Lippay az alábbi megjegyzést írta Csáky Ferencnek a német hadak kapcsán: „Ha eleb mentek uolna, az kett

bekövetkeztével jó lenne visszavenni az 1647-ben örökösen a Rákócziaknak adott két vármegyét: Szabolcsot és Szatmárt.¹¹² Wesselényi Ferenc pedig ekkor már nem csupán a két vármegye visszafoglalásról, hanem Szatmár, Tokaj és Kálló katonákkal való megtöltéséről is értekezett kivonatban ránk maradt véleményében, amihez feltehetően a törökök hadi készületei szolgáltatták a táptalajt.¹¹³ Az említett konferencia dokumentációja egyelőre sajnos nem ismert – a Bécsben hátrahagyott titkos és deputált tanácsosok jelentését ugyanis kivonatban sem örökítették meg –, a 13 pontból álló uralkodói rezolúció viszont a következő, Erdélyt érintő döntéseket tartalmazta (csak a fontosabbakat idézem a forrásban szereplő sorszámokkal):

- 1) nem érdemes foglalkozni az erdélyi fejedelemválasztással (feltehetően itt még nem Rhédeyről, hanem a törökök felmerült terveiről lehetett szó¹¹⁴);
- 2) jóváhagyják, hogy Szelepcsényi tartsa a kapcsolatot Bakos Gáborral és Mednyánszky Jónással, amiről írtak Lippaynak és Wesselényinek is;
- 3) nem kell az uralkodó nevében Erdélybe követet küldeni, elég, ha a nádor küld valakit;
- 5) Budára is elküldik Zempert érdeklődni Uki Ferenc kiváltásának ürügyén;¹¹⁵
- 6) megválaszolják Wesselényi levelét Rákóczi követküldése kapcsán;
- 8) nem hagyják magára a Magyar Királyságot;
- 9) a továbbiakban más magyar tanácsosok véleményét is kikérik majd;
- 10) a magyar főnemeseknek nem engedik az Erdéllyel való önálló levelezést.¹¹⁶

Ez a rezolúció azonban már tulajdonképpen a létrejöttékor aktualitását veszítette.

Varmegiet talam uiasza uehettek uolna [...]” Lippay György Csáky Ferencnek. Pozsony, 1657. október 18. előtt. *Tusor* 2015. 302. o.

¹¹² A királysági vármegyék kérdéséről lásd *Papp* 2009. 124–130. o. és *Kármán* 2011. 140–147. o.

¹¹³ „[...] deß palatini guetachten wegen der zwo hungarischen gespanschaftten, besatzung Szattuar, Tokay undt Kallo [...]” Wesselényi Ferenc a BT-nek. Stubnya, 1657. október 27. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Exp. fol. 118r–v Nr. 59.

¹¹⁴ A források alapján a Portán érdeklődtek egy királysági alkalmas jelölt kapcsán is, lehet, hogy ez az a levél – amennyiben ezt a budai pasán keresztül kérték –, amelynek megőrzését megparancsolta az uralkodó, vö.: „Vornembe ministeri haben den Panioti nit ein, sondern mehrmahl gefragt, ob undter Eurer Königlichen Majestät inn Ungarn kein tauglichs subiect, mit geldt würde alles leicht aggiustiert werden.” Simon Reniger I. Lipótnak. Konstantinápoly, 1657. szeptember 3. (ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 128. Konv. 4. fol. 64.), ill. elképzelhető, hogy a budai pasa Bécsbe is megírta ezt, vö.: „Deß vezier von Ofen schreiben, worinen er von der wahl eines andern fürsten in Sübenbürgen meldet, soll in die schatz cammer gelegt werden [...]” I. Lipót a BT-nek. Prága, 1657. október 24. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Hint. Exp. fol. 105v Nr. 20.

¹¹⁵ Uki Ferenc pápai lovashadnagy 1649-ben került török fogságba, amikor elvileg Haszán aga török követ kíséretére vonult fel embereivel, ami aztán egy hódoltsági törökökkel való összecsapásban végződött. Kiváltásából az udvar presztízskérdést csinált, azonban csak tíz évig elhúzódó procedúra után, 1659-ben sikerült kiváltani. Életét és rabkiváltásának történetét lásd *Tóth* 2018. 250–283. o.

¹¹⁶ I. Lipót a BT-nek. Prága, 1657. november 7. (ÖStA KA HKR Prot. Bd. 317. 1657. Anw. Reg. fol. 370r–371r Nr. 5. passim.) A Rákóczival való levelezés megtiltását jobban kifejezi a hátrahagyott tanácsosok beérkező lajstromkötetében szereplő bejegyzés: „[...] Die magnates Hungariae sollen nit mit Sübenbürgen correspondirn [...]” I. Lipót a BT-nek. Prága, 1657. november 7. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Hint. Exp. fol. 108v Nr. 29.

Ami a Királyság fő tisztviselőinek Rákóczival való, illetve egymás közötti kommunikációját illeti, valóban megfigyelhetők bizonyos törésvonalak az Erdély-kérdés kapcsán az 1657. augusztus–novemberi időszakban. Lippay és Wesselényi esetében – bár viszonylag folyamatos levelezésben álltak egymással – érződik a véleménykülönbség.¹¹⁷ A nádor és az országbíró között pedig ekkor nem regisztrálható érdemi kommunikáció. II. Rákóczi György ebben az időszakban elsősorban Wesselényi Ferencsel – illetve alkalomadtán Szelepcsényi Györggyel – tartotta a kapcsolatot (a fejedelem öt levelet írt Wesselényinek, a nádor részéről pedig három levél regisztrálható), az esztergomi érsekkel nem mutatható ki levelezés 1657 őszén. Az említett tiltó parancs következtében azonban egyre inkább Mednyánszky Jónás vált az informális közvetítő személlyé a fejedelem és a magyarországi főméltóságok között.

RÖVIDÍTÉSEK

ÖStA HHStA	Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv
MEA WKA Türkei I.	Mainzer Erzkanzlerarchiv, Wahl- und Krönungsakten Staatenabteilungen, Türkei I. – Turcica der Richshofkanzlei / des Hofkriegsrates (1521–1740)
UA Spec.	Länderabteilungen, Ungarische Akten, Specialia
ÖStA KA	Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv
HKR Prot. Bd.	Hofkriegsrat Protokollbücher Band
Anw.	Anwesender (Hofkriegsrat)
BT	Bécsben hátrahagyott titkos és deputált tanácsosok
Exp.	Expedit
Hint.	Hinterlassener (Hofkriegsrat)
Reg.	Registratur
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
A 14	A Magyar Királyi Kancellária Regisztratúrája, Insinuata Consilii Bellici
A 21	A Magyar Királyi Kancellária Regisztratúrája, Litterae Palatinorum
A 98	A Magyar Királyi Kancellária Regisztratúrája, Acta Transylvanica
E 142	Magyar Kamara Archivuma, Acta Publica

¹¹⁷ Erről részletesebben lásd *Toma* 2012. 1177. o.

E 190	Magyar Kamara Archívuma, Archivum familiae Rákóczi
E 199	Magyar Kamara Archívuma, Archivum familiae Wesse- lényi
E 204	Magyar Kamara Archívuma, Vegyes, a kamara által őrzött levelezés
P 1314	Batthyány család levéltára, missiles
P 497	Mednyánszky család levéltára
PL AS AR Cl. X.	Esztergomi Primási Levéltár, Archivum Saeculare, Acta Radicalia, Classis X.

BIBLIOGRÁFIA

- Bethlen* 1829. *Bethlen Imre*: Második Rákóczi György ideje. Nagyenyed, 1829.
- Bethlen* 1993. *Bethlen János*: Erdély története, 1629–1673. Ford. *P. Vársárhelyi Judit*. Budapest, 1993.
- Brandl – Göncöl – Juhász – Marton – Szabados* 2018. *Brandl Gergely – Göncöl Csaba – Juhász Krisztina – Marton Gellért Ernő – Szabados János*: Kommunikáció és híráramlás. A Habsburg-oldal tárgyalási stratégiája az 1627. évi szőnyi békekötés során. *Aetas*, 33. (2018) 4. sz. 108–124. o.
- B. Szabó* 2001. *B. Szabó János*: II. Rákóczi György 1658. évi török háborúja. *Hadtörténelmi Közlemények*, 114. (2001) 2–3. sz. 231–278. o.
- B. Szabó* 2006. *B. Szabó János*: Erdély katasztrófája 1658-ban. A védelem összeomlásának politikai és pszichológiai okai. *Aetas*, 21. (2006) 2–3. sz. 204–218. o.
- B. Szabó* 2016. *B. Szabó János*: „Sors bona nihil aliud.” Az 1657. évi erdélyi ’Blitzkrieg’ kudarca Lengyelországban. In: Művészet és mesterség. Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére. II. k. Szerk. *Horn Ildikó – Várkonyi Gábor*. Budapest, 2016. 231–251. o.
- B. Szabó* 2019. *B. Szabó János*: Erdély tragédiája, 1657–1662. Budapest, 2019.
- B. Szabó – Sudár* 2012. *B. Szabó János – Sudár Balázs*: „Independens fejedelem az Portán kívül” – II. Rákóczi György oszmán kapcsolatai. Esettanulmány az Erdélyi fejedelemség és az Oszmán Birodalom viszonyának történetéhez. (1. rész). *Századok*, 146. (2012) 5. sz. 1017–1048. o.

- B. Szabó – Sudár 2013. *B. Szabó János – Sudár Balázs: „Independens fejedelem az Portán kívül” – II. Rákóczi György oszmán kapcsolatai. Esettanulmány az Erdélyi fejedelemség és az Oszmán Birodalom viszonyának történetéhez. (2. rész) Századok, 147. (2013) 4. sz. 931–999. o.*
- CJH V. Magyar Törvénytár, 1000–1895. V. k. 1608–1657. évi törvénycikkek. Corpus Juris Hungarici. Szerk. Márkus Dezső. Millenniumi emlékkiadás. Budapest, 1900.
- Czigány 2017. *Czigány István: Amikor a török két háborúba kezd. Egy „lopakodó” háború anatómiája, 1658–1661. In: Határok fölött. Tanulmányok a költő, katona, államférfi Zrínyi Miklósról. Szerk. Bene Sándor – Fodor Pál – Hausner Gábor – Padányi József. Budapest, 2017. 313–341. o.*
- Cziráki 2014. *Cziráki Zsuzsanna: Zur Person und Erwählung des kaiserlichen Residenten in Konstantinopel, Simon Reniger von Renningen (1649–1666). In: Wiener Archivforschungen – Festschrift für den ungarischen Archivdelegierten in Wien, István Fazekas. (Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien, 10.) Hg. Zsuzsanna Cziráki – Anna Fundárek – Orsolya Manhercz – Zsuzsanna Peres – Márta Vajnági. Wien, 2014. 157–164. o.*
- Cziráki 2015. *Cziráki Zsuzsanna: Habsburg–oszmán diplomácia a 17. század közepén: Simon Reniger konstantinápolyi Habsburg rezidens kinevezésének tanúságai (1647–1649). Századok, 149. (2015) 4. sz. 835–871. o.*
- EÉKH Erdély és az északkeleti háború. Levelek és okiratok. / Transylvania et bellum boreo-orientale. Acta et documenta. I–II. k. Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest, 1890–1891.
- Eickhoff 2010. *Eickhoff, Ekkehard: Velence, Bécs és a törökök: nagy átalakulás Délkelet-Európában: 1645–1700. Ford. Katona Tamás. Budapest, 2010.*
- EOE XI. Erdélyi országgyűlési emlékek. / Monumenta comitialia regni Transylvaniae. XI. k. (1649–1658). Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest, 1886.
- EOE XII. Erdélyi országgyűlési emlékek. / Monumenta comitialia regni Transylvaniae. XII. k. (1658–1661). Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest, 1887.

- Fazekas* 2021. *Fazekas István*: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között. Budapest, 2021.
- Fundárková* 2008. *Fundárková Anna*: Egy királyági politikus és az erdélyi fejedelmi udvar a 17. század közepén: Pálffy Pál országbíró és nádor erdélyi kapcsolatai (1646–1653). *Századok* 142. (2008) 4. sz. 943–966. o.
- Fülöp* 2011. *Fülöp László*: Újabb kiegészítések Mednyánszky Jónás beckói lakodalmi feljegyzéséhez. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 13. (2011) 3. sz. 131–137. o.
- Gebei* 2004. *Gebei Sándor*: II. Rákóczi György külpolitikája, 1648–1657. Budapest, 2004.
- Gebei* 2007. *Gebei Sándor*: Az erdélyi fejedelmek és a lengyel királyválasztások. Szeged, 2007.
- Gebei* 2013. *Gebei Sándor*: II. Rákóczi György szakítása a törökkel (1657–1660). In: Az oszmán–magyar kényszerű együttélés hozadéka. Szerk. *J. Újváry Zsuzsanna*. Piliscsaba, 2013. 303–322. o.
- Gergely* 1893. *Gergely Samu*: II. Rákóczy György küzdelmei történetéhez. *Történelmi Tár*, 3. sorozat 16. k. (1893) 323–341. o.
- Gévy* 1841. *Gévy Antal*: A budai pasák. Bécs, 1841.
- Hadnagy* 2010. *Hadnagy Szabolcs*: Köprülü Mehmed egri kormányzósága – egy oszmán államférfi életrajzának kérdőjelei. *Keletkutatás*, 22. (2010) 1. sz. 107–113. o.
- Hadnagy* 2020. *Hadnagy Szabolcs*: Az 1658. évi oszmán hadjárat. Egy kettős hadjárat lehetősége. *Aetas*, 35. (2020) 3. sz. 34–45. o.
- Hadnagy* 2021. *Hadnagy Szabolcs*: A szultán hadainak tápláléka. Az oszmán sereg élelmiszerellátási rendszere az 1658. évi hadjárat tükrében. Szeged, 2021.
- Hadriga* 1996. *Hadriga, Franz*: Die Trautson: Paladine Habsburgs. Graz, 1996.
- Heckenast* 1983. *Heckenast Gusztáv*: Bécsi svéd követjelentések Magyarországról, 1652–1662. *Történelmi Szemle*, 26. (1983) 2. sz. 205–223. o.

- Hengerer* 2019. *Hengerer, Mark*: Die Hofkammer im 17. Jahrhundert. In: Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit. Bd. 1/2. Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralverwaltungen, Kriegswesen und landesfürstliches Finanzwesen. Hg. *Michael Hochedlinger – Petr Mat’a – Thomas Winkelbauer*. Wien, 2019. 834–847. o.
- Hochedlinger* 2019. *Hochedlinger, Michael*: Das Stehende Heer. In: Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit. Bd. 1/1. Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralverwaltungen, Kriegswesen und landesfürstliches Finanzwesen. Hg. *Michael Hochedlinger – Petr Mat’a – Thomas Winkelbauer*. Wien, 2019. 655–764. o.
- Hofstaatsverzeichnisse Hofstaatsverzeichnisse. <https://www.univie.ac.at/Geschichte/wienerhof/wienerhof2/hofstaat2.htm> (A letöltés időpontja: 2021. május 6.)
- Horn* 1993. *Horn Ildikó*: Az erdélyi fejedelmi tanács, 1648–1657. In: Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára. Szerk. *Horn Ildikó*. Budapest, 1993. 240–276. o.
- Horn* 2005. *Horn Ildikó*: Sebesi Ferenc – egy erdélyi diplomata. In: Tündérország útvesztői. Tanulmányok Erdély történelméhez. Szerk. *Horn Ildikó*. Budapest, 2005. 269–278. o.
- Hurmuzaki* 1885. Documente pritivóre la Istoria Românilor. Vol. V. Partea 1–2. 1650–1699. Publ. *Eudoxiu de Hurmuzaki*. București, 1885.
- Ivanics* 2007. *Ivanics Mária*: Rabszerzés és rabkiváltás a Krími Kánságban a 16–17. században. (Az 1657. évi lengyelországi hadjáratban fogságba esett erdélyiek történetéhez.) *Századok*, 141. (2007) 6. sz. 1483–1514. o.
- Ivanics* 2009. *Ivanics Mária*: Melek Ahmed pasa 1657. évi lengyelországi hadjárata II. Rákóczi György ellen Evlia Cselebi útleírásában. In: Szerencsének elegyes forgása. II. Rákóczi György és kora. Szerk. *Kármán Gábor – Szabó András Péter*. Budapest, 2009. 171–203. o.
- Juhász* 2019. *Juhász Krisztina*: Esterházy Dániel és Esterházy Miklós levelei az 1642. évi szőnyi békekötés idején. *Lymbus*, 17. (2019) 175–204. o.

- Juhász* 2020. *Juhász Krisztina*: A második szőnyi béke margójára. Adalékok az 1642. évi szőnyi békekötés történetéhez. In: Oszmán–magyar viszony a 16–18. században. Tanulmányok a Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom népeinek – magyarok, törökök, rácok, tatárok, zsidók, görögök és egyéb népek – hétköznapjairól; egyén és közösség viszonya. Szerk. *J. Újváry Zsuzsanna*. Budapest, 2020. 171–188. o.
- Kármán* 2001. *Kármán Gábor*: Svéd diplomácia a Portán 1657–1658. Claes Rålbamb és Gotthard Welling konstantinápolyi követsége. *Sic Itur ad Astra*, 12. (2001) 1–2. sz. 53–85. o.
- Kármán* 2011. *Kármán Gábor*: Erdélyi külpolitika a vesztfáliai béke után. Budapest, 2011.
- Kármán* 2012. *Kármán Gábor*: II. Rákóczi György 1657. évi lengyel hadjáratának diplomáciai háttere. *Századok*, 146. (2012) 5. sz. 1049–1084. o.
- Kármán* 2013. *Kármán Gábor*: Egy közép-európai odüsszeia a 17. században. Harsányi Nagy Jakab élete. Budapest, 2013.
- Keller* 2019. *Keller, Katrin*: Die Hofstaaten der Kaiserinnen und der Kaiserin-Witwen. In: Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit. Bd. 1/1. Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralverwaltungen, Kriegswesen und landesfürstliches Finanzwesen. Hg. *Michael Hochedlinger – Petr Mat’ a – Thomas Winkelbauer*. Wien, 2019. 243–253. o.
- Kolçak* 2017. *Kolçak, Özgür*: Egy erdélyi fejedelem a „héják” karmai között: II. Rákóczi György és Köprülü Mehmed pasa. *Keletkutatás*, 28. (2017) 1. sz. 63–81. o.
- Kósa* 1942. *Kósa János*: II. Rákóczi György. Budapest, 1942.
- Körbl* 2009. *Körbl, Hansdieter*: Die Hofkammer und ihre ungetreuer Präsident. Eine Finanzbehörde zur Zeit Leopolds I. Wien–München, 2009.
- Kraus* 2008. *Kraus, Georg*: Erdélyi krónika 1608–1665. Ford. *Vogel Sándor*. Második, átdolgozott kiadás. Csíkszereda, 2008.
- Kruppa* 2019. *Kruppa Tamás*: II. Rákóczy György, a Szentszék és Velençe 1658-ban. In: Háborúk, alkotások, életutak. Tanulmányok a 17. század közepének európai történelméről. Szerk. *Nagy Gábor – Viskolcz Noémi*. Miskolc, 2019. 70–83. o.

- Magyari* 1897. *Magyari Károly*: A Kemény-család enyedi levéltára és tártárságból írt levelei. *Erdélyi Múzeum*, 14. (1897) 7. sz. 362–378. o.
- Majláth* 1885. Az 1642. évi szőnyi béke okmánytára. Szerk. *Majláth Béla*. Budapest, 1885.
- Mednyánszky* 1880. *Mednyánszky Dénes*: Nádasdy és Wesselényi levelezéséből a XVII. század közepén. *Történelmi Tár*, 3. (1880) 2. sz. 209–233. o.
- Meienberger* 1973. *Meienberger, Peter*: Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629–1643. Ein Beitrag zur Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Türkei in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Bern–Frankfurt am Main, 1973.
- Mentz* 1896. *Mentz, Georg*: Johann Philipp Schönborn, Kurfürst von Mainz, Bischof von Würzburg und Worms. 1605–1673. Erster Teil. Jena, 1896.
- MHHD XXIII. Okmánytár II. Rákóczy György diplomáciai összeköttetéseihez. Szerk. *Szilágyi Sándor*. (Monumenta Hungariae Historica. Ser. I. Diplomataria, 23.) Budapest, 1874.
- MHHD XXIV. A két Rákóczy György családi levelezése. Szerk. *Szilágyi Sándor*. (Monumenta Hungariae Historica. Ser. I. Diplomataria, 24.) Budapest, 1875.
- MHHS VIII. Rozsnyai Dávid, az utolsó török deák történeti maradványai. Szerk. *Szilágyi Sándor*. (Monumenta Hungariae Historica. Ser. II. Scriptores, 8.) Budapest, 1867.
- Nagy* 2003. *Nagy Levente*: Zrínyi és Erdély. A költő Zrínyi Miklós irodalmi és politikai kapcsolatai. Budapest, 2003.
- Németh* 1996. *Németh István*: „Ugyan ott Jenőnél Ur Barcsai Ákos Fejedelmé téteték” (Ismeretlen magyar nyelvű forrás Barcsay török követjárásáról). *Keletkutatás*, 16. (1996) 1. sz. 57–80. o.
- Óváry* 1901. A XVII. századból származó oklevelek kivonatai. A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai. 3. füzet. Szerk. *Óváry Lipót*. Budapest, 1901.

- Pálffy* 1997. *Pálffy Géza*: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. *Történelmi Szemle*, 39. (1997) 2. sz. 257–288. o.
- Pálffy* 2006. *Pálffy Géza*: A modern hadtörténetírás további kutatásra váró iratanyagáról. Az Udvari Haditanács XVI–XVII. századi iratai. *Hadtörténelmi Közlemények*, 119. (2006) 2. sz. 538–559. o.
- Papp* 1991. *Papp Sándor*: Három török dokumentum Barcsai Ákos erdélyi fejedelem hatalomra kerüléséről. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. Tanulmányok a történettudomány, a filozófia és a közművelődés köréből, 1991. 1. sz. (1989–1990) 21–31. o.
- Papp* 2009. *Papp Sándor*: II. Rákóczi György és a Porta. In: Szerencsének elegyes forgása. II. Rákóczi György és kora. Szerk. *Kármán Gábor – Szabó András Péter*. Budapest, 2009. 99–170. o.
- Papp* 2016. *Papp Sándor*: Egy Habsburg-követ, Simon Reniger oszmán kapcsolathálózata. *Aetas*, 31. (2016) 3. sz. 40–53. o.
- Papp* 2019. *Papp Sándor*: Amikor a nagyvezír választott fejedelmet Erdélynek. Köprülü Mehmed pasa audienciája 1658-ban. In: Háborúk, alkotások, életutak. Tanulmányok a 17. század közepének európai történelméről. Szerk. *Nagy Gábor – Viskolcz Noémi*. Miskolc, 2019. 120–133. o.
- Péter* 1972. *Péter Katalin*: Zrínyi Miklós terve II. Rákóczi György magyar királyságáról. *Századok*, 106. (1972) 3. sz. 653–666. o.
- Péter* 1975. *Péter Katalin*: A magyar romlásnak századában. Budapest, 1975.
- Pribram* 1901. Venetianische Depeschen vom Kayserhofe (Dispacci di Germania). 2. Abt. I. Bd. 1657, April – 1661, Juli. Hg. *Alfred Francis Pribram*. Wien, 1901.
- Rumy* 1817. Monumenta Hungarica, az az Magyar Emlékezetes Írások. I. k. Szerk. *Rumy Károly György*. Pest, 1817.
- R. Várkonyi* 1978. *R. Várkonyi Ágnes*: Magyarország keresztútjain. Tanulmányok a XVII. századról. Budapest, 1978.
- R. Várkonyi* 1984. *R. Várkonyi Ágnes*: A nemzetközi törökellenes szövetség genezise és II. Rákóczi György fejedelem. *Történelmi Szemle*, 27. (1984) 1–2. sz. 67–78. o.

- Sárközi* 2009. *Sárközi Gergely: Álhírek és valóság. II. Rákóczi György lengyelországi hadjárata és Mednyánszky Jónás tevékenysége Vitnyédy István leveleinek tükrében.* In: Szerencsének elegyes forgása. II. Rákóczi György és kora. Szerk. *Kármán Gábor – Szabó András Péter.* Budapest, 2009. 325–340. o.
- Schwarz* 1943. *Schwarz, Henry Frederick: The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century.* Cambridge, 1943.
- Sienell* 2001. *Sienell, Stefan: Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof.* Frankfurt am Main, 2001.
- Sudár* 2011. *Sudár Balázs: A hódoltsági pasák az oszmán belpolitika forгатagában (1657–1660).* *Hadtörténelmi Közlemények*, 124. (2011) 3. sz. 891–895. o.
- Szabados* 2016a. *Szabados János: Erdélyi vonatkozású levélmásolatok egy budai Habsburg kém (Hans Caspar) tevékenysége nyomán.* *Fons*, 23. (2016) 2. sz. 261–283. o.
- Szabados* 2016b. *Szabados János: „...Inquisition wider Emericum Balassa in puncto des erschossenen Diezens...” (Vizsgálat Balassa Imre ellen a lelőtt Dietz ügyében)* *Hadtörténelmi Közlemények*, 129. (2016) 2. sz. 559–581. o.
- Szabados* 2019. *Szabados János: Adalékok az 1658. július 6-i pállülesi csata körülményeihez.* *Lymbus*, 17. (2019) 287–328. o.
- Szabados* 2020. *Szabados János: Egy tolmács diplomáciai küldetésben a nagyvezírnél. Heinrich Julius Wachin (Wogin) beszámolója Köprülü Mehmed táborában való tartózkodásáról.* *Fons*, 27. (2020) 1. sz. 61–95. o.
- Szabados* 2021. *Szabados János: A Rákócziak Erdélye egy budai renegát tolmács és kém (Hans Caspar) tevékenységének tükrében (1630–1660).* *Századok*, 155. (2021) 4. sz. 783–810. o.
- Szabó* 2008a. *Szabó András Péter: Esterházy Pál nádor néhány erdélyi vonatkozású iratmásolata. Ismeretlen források az 1658–1659. esztendőök történetéhez.* *Lymbus*, 6. (2008) 63–92. o.
- Szabó* 2008b. *Szabó András Péter: Haller Gábor – egy 17. századi erdélyi arisztokrata életpályája. Doktori disszertáció, ELTE BTK, Budapest, 2008.*

- Szabó 2012. Szabó András Péter: „De profundis”. Nemzeteszmék az 1657 utáni évek erdélyi válságában. *Századok*, 146. (2012) 5. sz. 1085–1160. o.
- Szalárdi 1980. Szalárdi János Siralmas magyar krónikája. Szerk.: Szakály Ferenc. Békéscsaba, 1980.
- Szilágyi 1874. Szilágyi Sándor: II. Rákóczy György fejedelem összekötetése gr. Nádasdy Ferencsel. *Századok*, 7. (1874) 441–476. o.
- Szilágyi 1889. Szilágyi Sándor: Levelek és okiratok II. Rákóczy György fejedelem diplomáciai összeköttetései történetéhez. *Magyar Történelmi Tár*, 3. sorozat 12. k. (1889). 1. közl.: II. füzet 326–353. o.; 2. közl.: III. füzet 451–490. o.; 3. közl.: IV. füzet 637–677. o.
- Szilágyi 1891. Szilágyi Sándor: II. Rákóczy György, 1621–1660. Budapest, 1891.
- Szilágyi 1892a. Szilágyi Sándor: Szelepcsényi György leveles tárczájából. *Magyar Történelmi Tár*, 3. sorozat 15. k. (1892) II. füzet 193–208. o.
- Szilágyi 1892b. Szilágyi Sándor: II. Rákóczy György levelei Rhédey Ferenczhez. *Magyar Történelmi Tár*, 3. sorozat 15. k. (1892) I. füzet 96–126. o.
- Takáts 1921. Takáts Sándor: Szelepcsényi György a portán. In: *Uő: A régi Magyarország jókedve*. Budapest, 1921. 196–206. o.
- Thaly 1862. Thaly Kálmán: Petrityvity Horváth Kozma önéletírása. In: *Történelmi Kalászok, 1603–1711. A Vargyasi Daniel-család irattárában levő legnagyobbbrészt eredeti kéziratok után*. Szerk. Thaly Kálmán. Pest, 1862. 15–83. o.
- TL 1874–1875. Szilágyi Sándor: Mednyánszky Jónás jelentései II. Rákóczy Györgyhez és ennek anyjához. In: *Történelmi Lapok* 1. (1874. ápr.–1875. márc.) 23–39. sz. 417–419., 434–436., 449–451., 465–467., 481–485., 499–501., 515–516., 531–534., 548–550., 563–565., 580–582. o.
- TMÁO III. Török-magyarkori állam-okmánytár. III. k. Szerk. Szilágyi Áron – Szilágyi Sándor. Pest, 1870.
- Toma 2005. Toma Katalin: Gróf Nádasdy Ferenc politikusi pályaképe (1655–1666). PhD-disszertáció. Budapest, 2005.

- Toma* 2012. *Toma Katalin*: Egy dunántúli nagyúr erdélyi kapcsolatai. Nádasdy III. Ferenc és II. Rákóczi György. *Századok*, 146. (2012) 5. sz. 1161–1188. o.
- Tóth* 2018. *Tóth Hajnalka*: Mennyit ér egy magyar lovas hadnagy? Egy rabkiváltás története diplomáciatörténeti kontextusban a 17. század közepéről. *Századok*, 152. (2018) 2. sz. 247–284. o.
- Tusor* 2015. „Írom kegyelmednek, mint igaz magyarnak”. Lippay György veszprémi és egri püspök, esztergomi érsek levelei magyar arisztokratákhoz, nemesekhez (1635–1665). Szerk. *Tusor Péter*. Budapest, 2015.
- Várkonyi* 2008. *Várkonyi Gábor*: A nádor és a fejedelem. Gondolatok Wesselényi Ferenc és II. Rákóczi György kapcsolatáról. In: *Portré és imázs. Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban*. Szerk. *G. Etényi Nóra – Horn Ildikó*. Budapest, 2008. 147–162. o.
- Várkonyi* 2009. *Várkonyi Gábor*: Wesselényi Ferenc nádorrá választása. In: *Szerencsének elegyes forgása. II. Rákóczi György és kora*. Szerk. *Kármán Gábor – Szabó András Péter*. Budapest, 2009. 301–323. o.
- Várkonyi* 2019. *Várkonyi Gábor*: Ütközőpályán: Wesselényi Ferenc nádor állásfoglalása II. Rákóczi György erdélyi fejedelem politikájáról, 1658. In: *Háborúk, alkotások, életutak. Tanulmányok a 17. század közepének európai történelméről*. Szerk. *Nagy Gábor – Viskolcz Noémi*. Miskolc, 2019. 172–179. o.
- Veltzé* 1900. Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten in Constantinopel Simon Reniger von Reningen, 1649–1666. Hg. *Alois Veltzé*. Wien, 1900.
- Veress* 1938. Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei, și Țării-Românești. Vol. X. Acte și scrisori. (1637–1660). Publ. *Veress Endre (Andrei)*. București, 1938.
- Viskolcz* 2019. *Viskolcz Noémi*: Nádasdy Ferenc információs hálózata 1658-ban. In: *Háborúk, alkotások, életutak. Tanulmányok a 17. század közepének európai történelméről*. Szerk. *Nagy Gábor – Viskolcz Noémi*. Miskolc, 2019. 181–197. o.

János Szabados

“OFFENDING ONE, AND HOPING FOR NOTHING FROM THE OTHER,
HE COULD EXPECT NOTHING BUT DISASTER”

The Politics of György Rákóczi II in 1657–1658: the Path Leading to the Loss of the Title
of Prince and Jenő Delineated from the Perspective of the Habsburg Monarchy
and the Kingdom of Hungary

Part 1

(Abstract)

György Rákóczi II's campaign in Poland is already a well-researched topic, and in my two-part research article I will provide new data for its understanding with the help of a database of 2163 items of correspondence between August 1657 and October 1658. In the first part of my article, after a historiographical overview, I present the official apparatus of the period, and then proceed chronologically to analyse the events, drawing heavily on the hitherto unexploited entries in the registers of the Court War Council. These extracts, together with other sources, can provide important information about the court apparatus operating in two places at the time (Prague, then Frankfurt, where the Emperor was staying, and Vienna, where the Councillors who had been left behind were in charge of the affairs), as well as about the policy of the political elite of the Kingdom of Hungary (the Palatine, the Archbishop of Esztergom, the Judge Royal) towards György Rákóczi II. This article will only be able to discuss certain issues (such as the fate of the counties of Szabolcs and Szatmár, the fate of the Castle of Jenő, the speed of communication). Events were of course influenced by the war of the Ottoman Empire against Venice, which both empires had to consider. The period between August 1657 and the beginning of November 1657 was marked by a strong sense of indecision as to the prince's approach to politics, and the cumbersome nature of the decision-making mechanism, which was subject to multiple referrals, was already evident.

János Szabados

„...VERLETZTE DEN EINEN, KONNTE VOM ANDEREN AUF NICHTS HOFFEN
UND AUSSER DER GEFAHR NICHTS AUF SICH ZIEHEN.”

Die Politik von György II. Rákóczi in den Jahren 1657–1658, oder Vorstellung
des Weges bis zum Verlust des Fürstentitels und der Burg von Jenő aus Sicht
der Habsburgermonarchie und des Königreichs Ungarn.

Teil 1

(Resümee)

Der Polenfeldzug von György II. Rákóczi ist bereits gut erforscht, und in meiner zweiteiligen Studie werde ich mit Hilfe einer Datenbank von 2163 Korrespondenzen aus der Zeit vom August 1657 bis zum Oktober 1658 neue Daten zu seinem Verständnis liefern. Im ersten Teil der Studie stelle ich nach einem historiographischen Überblick den für diese Zeit charakteristischen offiziellen Apparat vor und analysiere anschließend die Ereignisse chronologisch,

wobei ich mich stark auf die bisher nicht ausgewerteten Einträge in den Registern des Hofkriegsrats stütze. Diese Auszüge können zusammen mit anderen Quellen wichtige Informationen über den damaligen Hofapparat an zwei Orten (Prag, dann Frankfurt, wo sich der Herrscher aufhielt, und Wien, wo die zurückgebliebenen Räte die Geschäfte führten) sowie über die Politik der politischen Elite des Königreichs Ungarn (Palatin, Erzbischof von Esztergom /Gran/, Landrichter) in Bezug auf die Politik im Zusammenhang mit György II. Rákóczi liefern. In der Studie können nur bestimmte Fragen erörtert werden (z. B. das Schicksal der Komitate Szabolcs und Szatmár, das Schicksal der Burg von Jenő, die Geschwindigkeit der Kommunikation). Die Ereignisse wurden natürlich durch den Krieg des Osmanischen Reiches gegen Venedig beeinflusst, den beide Reiche zu berücksichtigen hatten. Die Zeit zwischen August 1657 und Anfang November 1657 war geprägt von einer starken Unentschlossenheit in Bezug auf die Politik des Fürsten, und die Schwerfälligkeit des Entscheidungsmechanismus mit mehrfachen Übersetzungen war bereits offensichtlich.

János Szabados

« ...OFFENSER L'UN SANS POUVOIR RIEN ESPÉRER DES AUTRES
NE POURRA QU'ENTRAÎNER UNE MENACE. »

La politique de Georges II Rákóczi en 1657–1658, ou le chemin menant à la perte
du titre de prince et de Jenő du point de vue de la monarchie des Habsbourg
et du royaume de Hongrie.

1ère partie

(Résumé)

La campagne de Georges II Rákóczi en Pologne compte parmi les sujets bien documentés. Dans mon étude en deux parties, je fournirai de nouveaux éléments pour mieux la comprendre à l'aide d'une base de données de 2163 pièces de correspondance issues de la période d'août 1657 à octobre 1658. Dans la première partie, après un aperçu historiographique, je présente l'appareil administratif de l'époque avant de procéder à l'analyse chronologique des événements, en m'appuyant principalement sur les inscriptions jusqu'ici inexploitées des registres du Conseil de guerre de la Cour. Ces extraits, avec d'autres sources, peuvent fournir des informations importantes sur la politique de l'appareil de la cour (qui fonctionnait à l'époque à deux endroits : à Prague, puis à Francfort où l'empereur séjournait, et à Vienne où les conseillers restés sur place s'occupaient des affaires) et de l'élite politique du royaume de Hongrie (palatin, archevêque d'Esztergom, juge suprême) à l'égard de Georges II Rákóczi. L'étude ne pourra aborder que certaines questions (comme le sort des comitats de Szabolcs et Szatmár et du fort de Jenő et la rapidité des communications). Les événements ont bien sûr été influencés par la guerre de l'Empire ottoman contre Venise dont les deux empires ont dû tenir compte. La période entre août 1657 et début novembre 1657 fut marquée par un fort sentiment d'indécision quant à l'attitude à adopter face à la politique du prince, alors que la lourdeur du mécanisme de décision, soumis à de multiples renvois, était déjà évidente.

Янош Сабадош

«... ОБИДИВ ОДНОГО И НИ НА ЧТО НЕ НАДЕЯСЬ ОТ ДРУГОГО,
ОН НЕ МОГ БЫ НАВЛЕЧЬ НА СЕБЯ НИЧЕГО, КРОМЕ ОПАСНОСТИ».
Политика II.-ого Дьёрдь Ракоци в 1657–1658-ые годы или представление пути,
ведущего к потере вручения княжеского титула и к потере Енё с точки зрения
Габсбургской Монархии и Венгерского Королевства.

Часть 1.

(Резюме)

Военный польский поход II. Дьёрдя Ракоци считается уже достаточно изученной темой, для понимания которой я привожу новые дополнения в своем двухтомном исследовании, с помощью базы данных, состоящей из 2163 тезисов, содержащих переписку в периоде между августом 1657-ого и октябрем 1658-ого года. В первой половине своего исследования, после историографического обзора, я представляю аппарат управления, характерный для того периода времени, а затем в хронологическом порядке анализирую события опираясь в основном на неиспользованные до сих пор записи в регистрационных судебных книгах Придворного Военного Совета. Эти выписки из резюме документов – дополненные другими источниками – могут служить важным дополнением как к судебному аппарату, действующему в двух местах в том периоде времени (в Праге, а затем во Франкфурте, где пребывал правитель, и в Вене, где оставшиеся советники вели дела), так и к политической элите Венгерского королевства (палатин – наместник венгерского короля, архиепископ г. Эстергома, государственный судья) в связи с политикой, касающейся II. Дьёрдя Ракоци. В исследовании имеется возможность для разъяснения только некоторых вопросов (например, судьба уездов Саболяч и Сатмар или замка Енё, скорость коммуникации). На события, естественно, повлияла также война Османской империи против Венеции, которую обе империи должны были взвешивать. В периоде между августом 1657-ого и началом ноября 1657-ого года характерна сильная растерянность в отношении подхода князя к политике, и также уже и тогда выявилась непроторенность механизма принятия решений, которая проходила с многократными распротранениями.

POLGÁR BALÁZS

CSATA A HARSÁNY-
HEGYNÉL (1687)

HÁBORÚ, RÉGÉSZET ÉS KULTURÁLIS
ÖRÖKSÉGVÉDELEM

